

Danmarks Naturfredningsforenings høringssvar til Danmarks Havstrategi II – Indsatsprogram samt de beskyttede og strengt beskyttede havstrategiområder

Indhold

Generelle bemærkninger	4
Generelle indsatser og utilstrækkelig opnåelse af GES	4
Miljømål	5
Brug af undtagelsesbestemmelser	5
Datamangel.....	6
Beskyttede områder	7
Beskyttelsesgraden i de almindeligt beskyttede havstrategiområder	7
Mangler og udfordringer for både strengt beskyttede og almindeligt beskyttede havstrategiområder	8
Randzoneeffekter.....	8
Overvågning	8
Nabobloktilladelser	9
Anlæg og vedligehold af kabler.....	9
Strengt beskyttede områder.....	10
Tilladelse af jagt i områderne	10
Visse fiskerier med stang og undervandsjagt tillades i områderne.....	11
Forsvarsaktiviteter	11
Opankring.....	11
Skibsfart og sejladskorridorer	12
Områdespecifikke kommentarer	12
Øresund.....	12
Område O.....	13
Øvrigt	13
Deskriptorspecifikke kommentarer	13
D1 Fugle	13
D1 Havpattedyr.....	15
D1 Fisk	17
D1 Pelagiske habitater	19
D2 Ikke-hjemmehørende arter	20
D3 Erhvervsfisk.....	21
D4 Fødenet.....	23
D5 Næringsstoffer	24
D6 Havbundens integritet.....	25
D7 hydrografiske ændringer	28
D8.....	29

Miljøfarlige stoffer	29
Akutte forureningshændelser	32
D9 Miljøfarlige stoffer i fisk til konsum	32
D10 Marint Affald	33
D11 Undervandsstøj.....	34

Generelle bemærkninger

Danmarks Naturfredningsforening (DN) har set frem til, at indsatsprogrammet for Danmarks havstrategi II blev sendt i høring. Efter grundig gennemlæsning af programmet, må DN beklageligvis konstatere, at regeringen trods næsten to års forsinkelse, har sendt et program i høring, der er utilstrækkelig i forhold til at forbedre havmiljøets tilstand og efterleve den danske EU-forpligtelser om at opnå god miljøtilstand for de 11 omfattede deskriptorer og underliggende kriterier – noget vi som i princippet burde være nået i 2020.

Indsatsprogrammet indeholder alt overvejende eksisterende indsatser, som ikke vil ændre havmiljøets tilstand. DN anser derfor programmet som værende særdeles uambitiøst. Med biodiversitetskrise og ikke mindst den uhørt dårlige tilstand som det danske havmiljø er i, burde regeringen være gået forrest med omfattende indsatser for at vende udviklingen. På de kommende sider gennemgås generelle mangler og problemer med indsatsprogrammet, såvel som deskriptorspecifikke udfordringer. DN har heri også søgt at belyse hvilke indsatser, der bør inkluderes i det endelige indsatsprogrammet, så Danmark i højere grad efterlever direktivets forpligtelser.

Generelle indsatser og utilstrækkelig opnåelse af GES

Indsatsprogrammet skal sikre opnåelse af god miljøtilstand i danske farvande inden for havstrategiens 11 deskriptorer. I den samlede konklusion fremgår en tabel om hvilke miljømål man forventer at opnå god miljøtilstand for, på baggrund af indsatsprogrammet. I opgørelsen indgår 65 miljømål og kriterier, heraf fremgår det, at man opnår god miljøtilstand for 45 af disse. Det virker umiddelbart imponerende, men kigger man efter, så opnås GES kun delvist for flere af disse mål, f.eks. kan det være at GES opnås i Nordsøen, mens der i Østersøen ikke forventes at opnås GES. Der er også 7 af de mål, der er opnået, som omhandler deltagelse i regionalt samarbejde, forbedring af datagrundlag og en række andre mål, som i sig selv ikke kan siges at bidrage til god miljøtilstand for de enkelte deskriptorer.

Modsat denne opgørelse kan det konkluderes, at der gøres brug af undtagelsesbestemmelser for 5 deskriptorer, og at det for ingen af de 11 deskriptorer kan konkluderes, at man når i mål på alle kriterier og miljømål. Indenfor 7 af deskriptorerne vurderes det ligefrem overvejende usandsynligt, at de nye indsatser er tilstrækkelige til at opnå god miljøtilstand. Dertil kommer, at det for yderligere 3 kriterier konkluderes, at det slet ikke er muligt at vurdere om GES opnås. For flere af de indsatser, hvor det vurderes muligt at kunne nå GES, er denne vurdering forbundet med en væsentlig usikkerhed, eller det er ligefrem overvejende usandsynligt. Når ministerens i sit forord fremhæver, at indsatsprogrammet ikke løser alle havets problemer, så bør man derfor måske spørge, hvilket af havets problemer det er, at indsatsprogrammet faktisk løser?

Når man kigger nærmere på de mange indsatser, som indgår i indsatsprogrammet, må man også konkludere, at mange af indsatserne primært vil have meget lokale virkninger, eller er indsatser som næppe vil gøre en væsentlig forskel på tilstanden. Derfor vurderer DN, at det for mange kriterier bør kunne konkluderes at GES fortsat ikke nås på baggrund af dette indsatsprogram. DN vil derfor kraftigt opfordre til, at indsatserne søges forbedret, for at sikre at vi kommer nærmere GES. Med den nuværende tilstand i det danske havmiljø, så har vi ikke tid til at vente på næste basisanalyse eller næste indsatsprogram.

Derfor må det desværre konkluderes, at indsatsprogrammet bør dumpes som utilstrækkeligt. Det kan konkluderes, at regeringen ikke har søgt at finde løsninger, der som minimum kan sandsynliggøre at god miljøtilstand kan opnås.

Miljømål

Med indsatsprogrammet udstilles utilstrækkeligheden af mange af de miljømål, der blev sat i forbindelse i *Danmarks Havstrategi II Første del - God miljøtilstand, Basisanalyse, Miljømål* fra 2019. I samme rapport beskrives et miljømål som følger: *"Fastsættelsen af miljømål sker med henblik på at sigte imod opnåelsen af god miljøtilstand. Miljømålene er bindende for myndigheder, jf. lovens § 18. Således skal det – på baggrund af definitionen af god miljøtilstand og den aktuelle tilstand i havmiljøet – vurderes, om god miljøtilstand vil blive opnået. Hvis ikke dette er tilfældet, skal der fastsættes miljømål og tilhørende indikatorer for at sigte imod opnåelsen af god miljøtilstand."* DN må konkludere, at adskillige af miljømålene fra 2019 ikke lever op til ovennævnte krav. De handler om deltagelse i internationale møder, indsamling af supplerende data, osv. Opnåelse heraf er ikke direkte relateret til opnåelse af god miljøtilstand for de tilhørende kriterier eller deskriptorer. Derfor vurderer DN også, at det i princippet kan være ligegyldigt i et indsatsprogram om et sådant miljømål opnås, og at det klart bør fremgå af indsatsprogrammet og oversigten, at de ikke i sig selv bringer Danmark tættere på god miljø tilstand. I tilfælde hvor sådanne miljømål vurderes at blive opnået bør det som minimum klart beskrives, hvordan denne nye viden eller internationale mødedeltagelse vil blive anvendt i perioden, med henblik på faktisk at forbedre miljøets tilstand og dermed opnå god miljøtilstand.

DN vil kraftigt anbefale at ovennævnte krav til et miljømål holdes for øje, når der i 2024 på ny skal fastsætte miljømål.

Brug af undtagelsesbestemmelser

I indsatsprogrammet konstateres det, at årsagen til manglende målopfyldelse for de 5 deskriptorer ikke-hjemmehørende arter, eutrofiering, forurenende stoffer, forurenende stoffer i fisk og skaldyr til konsum samt marint affald er *"... handlinger eller undladelser, som Danmark ikke er ansvarlig for"*, dvs. at Danmark bruger direktivets undtagelsesbestemmelse, jf. direktivets 14, stk. 1, litra a. Brugen af denne undtagelsesbestemmelse aktiverer artikel 15 i Havstrategidirektivet som lyder: *"Hvis en medlemsstat støder på et problem, der påvirker dens havområders miljøtilstand, og som ikke kan løses ved nationale foranstaltninger, eller som er knyttet til en anden fællesskabspolitik eller en international aftale, underretter den Kommissionen herom og forelægger dokumentation til underbygning af sit synspunkt."*

DN finder det uhensigtsmæssigt og beklageligt, at indsatsprogrammet ikke indeholder de anbefalinger, som Miljøministeriet er forpligtet til at forelægge for EU-Kommissionen ifølge artikel 15.

I indsatsprogrammet bliver der også brugt en anden undtagelse – naturlig forsinkelse af forbedring. Denne undtagelse kan anvendes når alle nødvendige indsatser for at nå god miljøtilstand er implementerede, men når der er en naturlig forsinkelsen på responsen i økosystemet til indsatserne, som gør, at GES ikke kan nås inden for tidsfristen. Undtagelsen bliver brugt ift. deskriptorerne for eutrofiering, forurenende stoffer, forurenende stoffer ii fisk og skaldyr til konsum samt for marint affald. For at kunne anvende denne undtagelse kræves det altså, at regeringen har iværksat alle de indsatser som er nødvendige for at nå GES, jf. artikel 1. DN kan dog konstatere at dette ikke kan være tilfældet for flere af deskriptorerne, som undtagelsen bruges for, bl.a. eutrofiering og miljøfarlige stoffer. Dermed kan DN konkludere, at indsatsprogrammet ikke opfylder direktivets krav i brugen af undtagelsesbestemmelserne, hvilket DN finder yderst beklageligt og foruroligende. DN opfordrer derfor til, at der iværksættes yderligere foranstaltninger for disse deskriptorer.

Endvidere skal miljøministeren jf. havstrategilovens § 11, stk. 4, træffe passende ad hoc-foranstaltninger med henblik på at opfylde miljømålene i størst muligt omfang i de tilfælde undtagelsesbestemmelser anvendes. DN så gerne at disse ad-hoc foranstaltninger havde været omfattet af indsatsprogrammet.

Datamangel

En anden observation der går igen i adskillige kriterier er, at der mangler data. Det er ikke noget nyt, idet dette også indgik i sidste basisanalyse og sidste indsatsprogram. DN er enige i denne omfattende datamangel, men for at kunne leve op til direktivets krav og forpligtelser, så er der behov for en plan til at løse dette problem. I indsatsprogrammet nævnes iværksættelse af en række mindre undersøgelser, men disse vil ikke løse det overordnede problem. En række af datamanglerne skyldes også, at Danmark ikke lever op til en række direktivkrav for overvågning. Det gælder f.eks. manglende kortlægning af havbunden. Hvis vi skal sikre havbunden, har vi behov for en kortlægning af det danske havareal. Dette vil også dække eksisterende forpligtelser under habitatdirektivet, den kommende naturgenopretningsforordning mv. Det vil også løse videnshuller i forbindelse med planlægning af udbygning af VE, forvaltning af fiskeriet osv. En sådan indsats er omkostningstung, men bør indgå som en indsats i indsatsprogrammet. Tilsvarende behov findes for andre områder, såsom overvågning af fiskeriet ift. viden om bifangst, fiskerikvoter og meget andet. DN vil derfor stærk opfordre til, at der iværksettes den nødvendige og helt lovpligtige dataindsamling og der laves en plan for, hvordan data kan indhentes på både kort og lang sigt, således dette ikke fremadrettet skal være en undskyldningen for ikke at forbedre tilstanden for det danske havmiljø.

Beskyttede områder

DN støtter varmt op om udpegningen af beskyttede og nye strengt beskyttede havstrategiområder. Særligt ser DN udpegning af nye strengt beskyttede områder og planen om at nå 10 pct strengt beskyttede områder i 2030 som et meget vigtigt skridt på vejen mod at beskytte den marine biodiversitet, og sikre kerneområder for arter og naturtyper. Det er dog vigtigt, at de beskyttede og strengt beskyttede områder placeres de rette steder, og at de beskyttes tilstrækkeligt til at sikre, at de opnår den tiltænke effekt.

I indsatsprogrammet indgår dels udpegning af 6 pct strengt beskyttede områder nu, men også en beslutning om 8 pct beskyttede områder i 2028 og 10 pct i 2030. DN ser den fastsatte tidsramme som en stor udfordring for at leve op til hensigten om at beskytte 10 pct inden 2030. Skal Danmark leve op til EU's Biodiversitetsstrategi og HELCOMs Baltic Sea Action Plan om at have 10 pct strengt beskyttede områder i 2030, så skal de 10 pct strengt beskyttede områder være gennemført og beskyttede i 2030. Det betyder, at områderne senest bør udpeges i 2027, hvis der skal være nogen chance for, at den nødvendige fiskeriregulering i områderne kan være gennemført i 2030. Hidtil har det taget ca. fem år at gennemføre fiskeriregulering under EU's fælles fiskeripolitik. DN vil derfor forslå, at der allerede nu nedsættes et udvalg af eksperter, som kan identificere de sidste procenter af streng beskyttelse. Det bør overlades til eksperter, da datagrundlaget for den hidtidige udpegning af strengt beskyttede områder, som det fremgår af høringsmaterialet, har været yderst spinkelt. Derfor bliver inddragelse af eksperter afgørende for udpegningen af de resterende områder, hvis det skal sikres, at de strengt beskyttede områder kan bidrage til den beskyttelse af det marine miljø, som det danske havmiljø i høj grad har brug for, bl.a. ved at sikre et sammenhængende og repræsentativt netværk af beskyttede områder.

I indsatsprogrammet indgår udpegningen som en indsats for at nå god miljøtilstand for adskillige kriterier, også uden at der er taget hensyn til disse kriterier i forbindelse med udpegningen af områderne. Skal de kommende områder således bidrage til opnåelse af GES på tværs af kriterier, bør disse deskriptorer indtænkes i kommende udpegningskriterier.

Beskyttelsesgraden i de almindeligt beskyttede havstrategiområder

DN ser med stor bekymring på, at regeringen med indsatsprogrammet forringer beskyttelsen af de eksisterende havstrategiområder i Kattegat. DN er meget kritisk overfor denne tilgang, som fremadrettet potentielt vil tillade råstofindvinding og vedvarende energiprojekter i områderne baseret på en miljøvurdering. Der bør stilles meget klare krav til, hvad en sådan vurdering skal omfatte. Det fremgår af høringsmaterialet, at aktiviteten ikke må påvirke områdets integritet. Vi antager, at udpegningsgrundlaget for de eksisterende områder i Kattegat, ligesom for de nye almindeligt beskyttede områder, bliver alle havbundens overordnede habitattyper, og de dertil knyttede arter. I så fald bør ingen aktiviteter, som påvirker havbunden negativt, kunne tillades i områderne.

DN antager ligeledes, at man i vejledning til myndigheder og private aktører om miljøvurderinger vil tage udgangspunkt i den såkaldte habitatvejledning¹. Heraf fremgår det, at *"Konsekvensvurderingen skal således forholde sig konkret til, om den ønskede plan eller projekt skader det konkrete udpegningsgrundlag."* og senere *"Omvendt kan der være tale om en skade, hvis blot én art eller naturtype på udpegningsgrundlaget påvirkes væsentligt."* Dette vurderes at svare til, at aktiviteten kan skade områdets integritet, som det fremgår af høringsmaterialet. Når udpegningsgrundlaget er hele hav-

¹ <https://www2.mst.dk/Udgiv/publikationer/2020/12/978-87-7038-248-9.pdf>

bunden, vil DN stærkt anbefale, at man fra starten udelukker de aktiviteter som f.eks. råstofindvinding, klapping, anlæg af VE og andre anlæg, som man ved ikke kan gennemføres uden at skade havbunden, og dermed udpegningsgrundlaget.

Mangler og udfordringer for både strengt beskyttede og almindeligt beskyttede havstrategiområder

Randzoneeffekter

Det fremgår af det ikke-tekniske resumé, at de udpegede områder ikke har overlap med eksisterende tilladelser til f.eks. havvind, og at det ikke forventes at have væsentlige negative konsekvenser for udbygning af bl.a. havvind. DN støtter, at man i videst muligt omfang, har sikret sig, at de nyudpegede områder ikke overlapper med sådanne aktiviteter.

Derimod grænser områderne ofte lige op til zoner udlagt i havplanen for flere aktiviteter, herunder særligt VE og råstofindvinding. DN finder det meget problematisk, at der for både de almindelige og de strengt beskyttede områder ikke skal laves konsekvensvurderinger af aktiviteter, der foregår lige udenfor områderne, men som vil kunne have en negativ påvirkning på udpegningsgrundlaget inde i de beskyttede områder. Der er stor forskel på arealet af de udpegede almindelige og strengt beskyttede områder, men især de mindre områder vil kunne opleve en massiv randpåvirkning fra aktiviteter ind i området. Det vil medvirke til en negativ påvirkning i det beskyttede område. DN anbefaler, at der sættes krav om konsekvensvurderinger af aktiviteter uden for havstrategiområderne ligesom det kendes fra forvaltningen af Natura 2000-områder. Særligt hvis regeringen vælger at holde fast i løsningen om konsekvensvurderinger for aktiviteter inde i de almindelige beskyttede områder, ser DN ingen saglig begrundelse for, at dette krav ikke også skal gælde for aktiviteter uden for områderne.

Overvågning

Udpegnings af nye beskyttede og strengt beskyttede områder kræver ny overvågning. Der skal ske overvågning i begge typer af områder. Formålet med udpegnings af områderne er at øge og beskytte den marine biodiversitet og leve op til havstrategidirektivets krav om et sammenhængende og repræsentativt netværk af beskyttede områder. I direktivet fremgår det endvidere, at "*... det er af afgørende betydning for opfyldelsen af dette direktivs målsætninger at sikre integreringen af bevarelsesmål, forvaltningsforanstaltninger og overvågnings- og evalueringsaktiviteter for geografiske beskyttelsesforanstaltninger såsom særlige bevaringsområder, særligt beskyttede områder og beskyttede havområder*".

Det er således afgørende, at overvågningen omfatter baseline og løbende overvågning inkl. effekt-overvågning for områdernes udpegningsgrundlag. Dette omfatter, for de almindelige beskyttede områder, som minimum overvågning af havbunden. I de strengt beskyttede områder bør overvågning omfatte alle biodiversitetsparametre, da formålet med områderne er beskyttelse af hele det marine økosystem i området. Dertil kommer, at udpegnings af områderne løftes som en indsats under deskriptor D1 (for fugle, havpattedyr og ikke kommercielle fisk), D3, D6 og D11. Jf. havstrategidirektivets bilag V punkt 3 fremgår det, at det som en del af overvågningsprogrammet "*Det må sikres, at der tilvejebringes oplysninger, som gør det muligt at vurdere virkningerne af de i artikel 13 nævnte foranstaltninger*". Således er der krav om, at der gennemføres tilstrækkelig overvågning i områderne til at effekten af udpegnings af områderne sikres.

Af Aftale om havplanen² fremgår det desuden af afsnit 18, at de nye beskyttede og strengt beskyttede områder skal indmeldes til EU med det formål at bidrage til EU's Biodiversitetsstrategi. I strategien, som Danmark har tilsluttet sig, indgår 'Naturbeskyttelse, centrale tilsagn frem til 2030' som punkt nr. 3, at medlemslandet skal "*Effektivt forvalte alle beskyttede områder, fastlægge klare bevaringsmål og -foranstaltninger og overvåge disse på hensigtsmæssig vis.*"

DN finder, at overvågningen er uklart og mangelfulgt beskrevet, og det fremgår ikke at ovenstående forpligtelser vil være dækket af overvågningen. Den foreslåede overvågning af områdernes biologi vil være både mangelfuld og utilstrækkelig. Det fremgår, at der skal laves monitorering af mindst to af de udpegede beskyttede havområde, hvilket ikke på nogen måde vil være tilstrækkeligt til at følge den biologiske udvikling i alle områderne.

Det fremgår endvidere af høringsmaterialet (Nye beskyttede havstrategiområder), at der er gennemført baseline analyse og kortlægning af de strengt beskyttede områder, som indgik i høringen fra 2021. DN er bekendt med, at der er foretaget en kortlægning af områderne i Østersøen, men var ikke klar over, at der skulle være foretaget tilsvarende eller andre undersøgelser af områderne i Nordsøen. Hvis det er tilfældet, bedes disse undersøgelser ses beskrevet, og i så fald vil DN anmode om at naturbeskrivelserne for områderne i Nordsøen og Skagerrak (i rapportererne *Nye beskyttede havstrategiområder* og *Udkast til udpegning af beskyttede havstrategiområder*), herunder forekomster af arter og naturtyper, uddybes.

Nabobloktilladelser

DN finder det yderst problematisk, at det for områder i koncessionszonen for olie-gas kan risikeres, at områderne skal erstattes, hvis der opstår ønske om nabobloktilladelse indenfor 15 km af området. I DN's optik, giver dette ikke områderne en reel beskyttelse. DN skal derfor opfordre til, at muligheden for at flytte områderne ifm. en nabobloktilladelse fjernes, både for at sikre de beskyttede områder, men også for at beholde olie og gas i undergrunden, jf. Parisaftalen og Danmarks Klimalov der juridisk forpligter os til at reducere udledningen af drivhusgasser i 2030 med 70% ift. 1990-niveauet, og at vi opnår klimaneutralitet senest i 2050.

Det drejer sig om områderne G og H. Særligt område G beskrives som et område, der omfatter en lang række prioriterede naturtyper og har en stor diversitet. Naturtyperne, der findes i område G er relativt sjældne i danske farvande, og findes udover i området primært inden for zoner udlagt til VE. Området vil således også bidrage til, at Danmark kan opnå EU's tærskelværdier for tab og forstyrrelse af havbunden D6. Disse områders placering er således udlagt af en årsag, og kan ikke blot flyttes og erstattes af andre områder uden videre. Når fiskerireguleringen er på plads, vil det ligeledes være meget vanskeligt blot at flytte områderne.

Anlæg og vedligehold af kabler

DN er kritiske ang. anlæg af nye rør og kabler, særligt i de strengt beskyttede områder. Der bør jf. havretskonventionen, navnlig inden for 12 sømil, være mulighed for at begrænse udlæg af nye kabler. Anlæg af rør og kabler medfører, afhængigt af anlægsmetoden, et tab eller kraftig forstyrrelse på havbunden. Aktiviteten kan også udgøre en bremsning i migration af visse bundlevende arter. Kabler og rør bør derfor, i videst muligt omfang, anlægges rundt om områderne i stedet for igennem områderne. I høringsmaterialet fremgår det, at godkendelsesmyndigheden skal sikre, at det sker under størst mulig hensyntagen naturværdier/udpegningsgrundlaget, men at der kan tages økonomiske

² <https://em.dk/Media/638314155637865872/aftaletekst-danmarks-havplan.pdf>

hensyn. DN mener, at for både almindeligt og strengt beskyttede områder, men særligt for de strengt beskyttede områder bør økonomiske hensyn ikke kunne lægges til grund for en så skadelig og omfattende forstyrrelse. Der bør således ikke kunne tages økonomiske hensyn, der kan dog potentielt kunne tages hensyn til forsyningssikkerhed, hvis der ikke er nogen mulige alternative kabel-/rørføring uden om området.

Strengt beskyttede områder

Formålet med strengt beskyttede områder er at lave en slags referenceområder - områder som får fred for stort set alle aktiviteter. Det sikrer et tilstrækkeligt frirum for arter og naturtyper.

I EU's vejledning om udpegning og forvaltning af beskyttede områder under EU's Biodiversitetsstrategi "*Criteria and guidance for protected areas designations*"³ defineres strengt beskyttede områder som følgende:

"Strictly protected areas are fully and legally protected areas designated to conserve and/or restore the integrity of biodiversity-rich natural areas with their underlying ecological structure and supporting natural environmental processes. Natural processes are therefore left essentially undisturbed from human pressures and threats to the area's overall ecological structure and functioning, independently of whether those pressures and threats are located inside or outside the strictly protected area".

I vejledningen uddybes endvidere:

"The condition that natural processes should be left essentially undisturbed by human pressures and threats means that many strictly protected areas will be nonintervention areas, where only limited and well-controlled activities that either do not interfere with natural processes or enhance them will be allowed".

På den baggrund mener DN ikke, at den foreslåede forvaltning er kompatibel med forvaltning af et strengt beskyttet område. Det skyldes, at en lang række aktiviteter undtages fra beskyttelsen. Med disse undtagelser er der grund til at antage, at EU ikke vil anerkende områderne som strengt beskyttede, og dermed som et skridt mod at bidrage til målene i EU's Biodiversitetsstrategi.

Nedenfor gennemgås de enkelte tilladte aktiviteter, og DN's holdning hertil:

Tilladelse af jagt i områderne

DN bemærker, at jagt og undervandsjagt tillades i områderne. DN antager, at det medfører at jagt med skydevåben på fugle og sæler vil tillades. I et strengt beskyttet område skal naturen og dyrene have førsteret, og områderne skal være refugier for arter, hvor man minimerer støj og forstyrrelser mest muligt. Jagt og andre ekstraktive aktiviteter er uforenelige med streng beskyttelse, da det medfører, at individer fjernes fra bestande, samt at områderne bliver forstyrrede af direkte menneskelig aktivitet ved at indføre støj og forstyrrelse af både fuglebestande og havpattedyr. Jagt i områderne vil højst sandsynligt ske fra motorbåde, hvilket vil øge omfanget af undervandsstøj inde i området, og man må forvente en eller anden form for opankring, hvilket yderligere forstyrrer havbunden og de arter, som lever der – hvilket er i direkte strid med beskyttelsen af havbunden.

Jagt og alle typer af fiskeri eller indsamling af arter er også tydeligt forbudt i IUCN's definition af

³ https://environment.ec.europa.eu/system/files/2022-01/SWD_guidance_protected_areas.pdf

streng beskyttelse. DN mener derfor, at alle typer af jagt bør tilføjes til listen over forbudte aktiviteter indenfor de strengt beskyttede områder. Der er allerede flere eksempler på områder med forbud mod jagt, og DN ser ingen begrundelse for, at et forbud i disse nye områder, ikke kan håndhæves.

Visse fiskerier med stang og undervandsjagt tillades i områderne.

Strengt beskyttede områder skal som minimum være no-take zoner. Hermed skal alt udtag i områderne forbydes. DN mener ikke, at det giver mening at forbyde alt erhvervsfiskeri, men alligevel tillade et rekreativt fiskeri med stang eller undervandsjagt. Disse to aktiviteter går specifikt efter de største individer - trophy fish - som vil være de mest værdifulde individer for bestanden i forhold til reproduktion, ikke mindst da hunfisk bliver uforholdsmæssigt mere fertile med alder og størrelse. Fiskeriet kan således potentielt fjerne de mest fertile individer, hvilket kan have negative konsekvenser for hele bestanden.

Hvis vi vil have effektivt beskyttede referenceområder, bør strengt beskyttede områder være uden nogen form for fiskeri eller anden menneskelig ekstraktion. Behov herfor understreges også af Biodiversitetsrådet, der i deres årsrapport fra 2023 fremfører at "*Rekreativt ressourceudtag, herunder jagt, fiskeri* og sankning bør som udgangspunkt undgås.*"⁴ Ligesom for jagt kan et fiskeri med stang eller undervandsjagt øge motorbådsaktivitet og opankring i områderne, og dermed omfanget af støj og forstyrrelse på havbunden.

Forsvarsaktiviteter

Forsvaret er undtaget havstrategidirektivet, men trods dette fremgår det af havstrategidirektivets artikel 2, stk. 2, at "*Medlemsstaterne skal dog bestræbe sig på at sikre, at disse aktiviteter (red. aktiviteter, der alene tjener forsvarsformål eller den nationale sikkerhed) gennemføres på en måde, der, så vidt det er rimeligt og praktisk muligt, er forenelig med målene i dette direktiv.*" Det bør derfor pålægges forsvaret, i videst muligt omfang, at undgå aktiviteter inden for de strengt beskyttede områder. Et af formålene med udpegningen er at udelukke aktiviteter, der kan skade udpegningsgrundlaget, og hindre opnåelsen af det angivne formål – at medvirke til at naturtyperne kan opnå god miljøtilstand (s. 4 i *Udpegning af beskyttede havstrategiområder*). Det omfatter aktiviteter, der medfører tab og forstyrrelse på havbunden i områderne, eller medfører væsentlige støjgener, som skader området's arter. Selvom områderne udpeges under havstrategidirektivet, så anser DN det ikke for værende foreneligt med streng beskyttelse, hvis militære øvelser med f.eks. sprængninger eller sonar, kan foregå inde i områderne. DN vil kraftigt anbefale, at det som minimum bliver et krav i havstrategiområderne, at alle minerydningsaktiviteter, samt forsvarets aktiviteter, kun udføres, hvis de er bydende nødvendige, og i så fald skal påvirkningen på havnaturen søges minimeret så meget som muligt. Der skal tages særligt hensyn til undervandsstøj, og brugen af boblegardiner skal være obligatorisk ved aktiviteter som fx minerydning.

Opankring

Gentagne opankringer skader havbunden, og er dermed i strid med en beskyttelse af havbunden i både de strengt beskyttede og almindeligt beskyttede havstrategiområder. Særligt i de strengt beskyttede områder bør opankring forbydes, dog kan nødopankring tillades.

⁴ <https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2023/12/Aarsrapport-Biodiversitetsraadet-2023.pdf>

Skibsfart og sejladskorridorer

DN anerkender vanskelighederne ved at regulere skibsfart i danske farvande. Vi accepterer derfor, på den korte bane, at skibsfart fortsat kan finde sted i de strengt beskyttede områder. På længere sigt bør der dog arbejdes for at regulere skibsfarten, f.eks. at der i områderne indføres krav om slow-steaming. Sejladskorridorer dirigerer en stor del af skibsfarten. Selvom man må drive skibsfart både inden for og udenfor korridorerne, ses det tydeligt på AIS-kort, at en stor del, særligt af den tunge trafik, findes inden for korridorerne. Skibsfart medfører både lavfrekvent støj, mixing af vandsøjlen, og i lavvandede områder påvirkning på havbunden. Undersøgelser af marsvin viser tydeligt flugt adfærd fra færger og fragtskibe.

I de første 4 pct strengt beskyttede områder, ses flere som overlapper med sejladskorridorer. I de seneste 2 pct ses dette overlap ikke. DN mener derfor, at det er dybt kritisabelt, at regeringen i regi af havplanen lægger en ny sejladskorridor igennem to strengt beskyttede områder (G og H), hvor der ovenikøbet i forvejen, ikke var nogen korridorer. I DN's optik, er dette nye overlap ikke forenelige med en reel beskyttelse af områderne, og DN ønsker at den planlagte sejladskorridor fjernes fra områderne.

I forbindelse med skibsfart tillades også uddybning og oprensning af sejlrender i områderne. En sådan aktivitet bør hverken kunne findes sted i almindelige eller strengt beskyttede områder, da der er tale om en alvorlig påvirkning på havbunden, som medfører tab af havbunden – særligt hvad angår uddybning.

Områdespecifikke kommentarer

Øresund

Det nordlige Øresund udlægges som et almindeligt beskyttet havstrategiområde. I dokumentet '*Udpegning af beskyttede havstrategiområder*' fremgår det på side 5-6, at området reduceres med et bælte på 500 m fra kysten. Årsagen til denne reduktion i områdets areal er angiveligt at sikre mulighed for kystnære aktiviteter, som potentielt ikke kunne få tilladelse på baggrund af en sameksistens vurdering. I 'Aftale om havplanen' fremgår det i afsnit 37, "*... at aktiviteter i almindeligt beskyttede havstrategiområder kan finde sted, såfremt det efter en konkret vurdering kan ske uden at skade områdets integritet*". Denne model svarer til beskyttelsen i Natura 2000-områderne. Langs store dele af den danske kyst er der udlagt Natura 2000-områder. Her skal der ligeledes laves konkrete vurderinger for at vurdere, om havneaktiviteter, badebroer mv. kan opføres. DN kan derfor ikke se en årsag til at skære en zone på 500 m fra kysten ud af området i lige netop dette almindeligt beskyttede havstrategiområde, heller ikke hvis regeringen vælger at fastholde planen om konkrete vurderinger i disse områder.

I samme beskrivelse af Øresund fremgår det endvidere, at området i det nordlige Øresund ikke kun justeres langs kysten, men også at den nordlige ende (Kilen/Tragten) skæres ud, så denne fremover kun vil være Natura 2000-område. Beslutning om udpegning af områdets som havstrategiområde stammer fra 2018 i forbindelse med udlæg af et område med forbud mod råstofindvinding⁵. Hensigten var blandt andet, at langtidssikre råstoflukningen. Således var det klart, at de to områder havde samme afgrænsning – inklusiv Kilen/Tragten. I 'Aftale om havplan' fremgår det af afsnit 37, "*... at fiskeri med bundslæbende redskaber ikke kan foregå i de almindeligt beskyttede havstrategiområder*". I aftalen er der derimod ikke omtale af en reduktion af området. Det vurderes derfor, at denne

⁵ <https://fvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/jakob-ellemann-jensen-lukker-for-raastofindvinding-i-det-nordlige-oeresund>

reduktion af området er i strid med den tværpolitiske 'Aftale om havplan', da fiskeriregulering således ikke gennemføres i den nordligste del af Øresund, som det ellers måtte antages, var en del af den politiske aftale. DN mener, at det er yderst kritisabelt, at området i Øresund reduceres i størrelse, således at fiskeriet ikke lukkes i Kilen/Tragten.

Område O

DN bemærker en uoverensstemmelse i areal af området mellem tabellen på side 12 i *Nye beskyttede havstrategiområder* og områdebeskrivelsen på s 46-47 og s 25 i *Udpegning af beskyttede havstrategiområder*. Ud fra en sammenligning af kortmaterialet i den politiske aftale om havplanen og kortmateriale i indsatsprogrammet tyder det på, at der er sket en mindre reduktion i området for at undgå overlap med et fællesområde for råstofindvinding. Der er således ikke nogen eksisterende tilladelse til indvinding i området, og DN kan derfor ikke se nogen som helst grund til at tage dette hensyn. DN mener, at denne tilpasning er unødigt, og demonstrerer, at eksisterende og potentielle erhvervsaktiviteter går forud for den nødvendige beskyttelse af naturen. Man skærer et område ud, som ligger lige mellem to beskyttede stenrev, og hvor det tyder på, at der findes den prioriterede naturtype infralittoral groft sediment. DN kan således ikke se nogen faglig begrundelse for denne reduktion, og vil anbefale at beholde området i den størrelse som blev aftalt politisk i havplansforhandlingerne.

Øvrigt

DN noterer sig i øvrigt, at man har valgt at omdøbe de eksisterende beskyttede havstrategiområder i Kattegat fra ét 1-bogstavsnavn til ét andet 1-bogstavsnavn. DN vil i den forbindelse gøre opmærksom på, at de eksisterende områder med deres tidligere navne allerede optræder i flere internationale databaser over beskyttede områder (inkl. OSPAR's MPAtlas m.fl.), samt i den fiskeriregulering, som blev gennemført for områderne i EU sidste år⁶. Det kan derfor være yderst u hensigtsmæssigt at omdøbe dem. Endvidere har man valgt at anvende bogstaverne Æ, Ø og Å, som formodentlig ikke kan indgå, som bogstav, i flere af de internationale databaser. Man har dermed også "brugt alfabetet op", hvilket kan blive problematisk, når de resterende 4 pct strengt beskyttede områder skal navngives.

DN vil opfordre til, at områderne gives et egentligt navn, som man kender det fra Natura 2000-områderne. Det gør, at områderne kan huskes, og at befolkningen kan forholde sig til dem. Det gør også, at udpegningen af flere områder ikke vil udgøre et problem senere. Man kunne evt. udskrive en konkurrence og få skolebørn til at komme med bud på navngivningen. Det ville også være en mulighed for at øge kendskabet til områderne og til vigtigheden af marin naturbeskyttelse.

Deskriptorspecifikke kommentarer

D1 Fugle

Danmark er et meget vigtigt område for mange af Europas havfugle, der enten anvender vores havområder til at raste og fouragere inden de flyver videre hhv. nord eller sydpå, som fælde- og yngleområder hen over sommeren eller som overvintringsområde. Fuglebeskyttelsesområderne er udpeget for at opretholde og sikre levesteder, for sjældne, truede eller følsomme arter. Men der er

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0952>

mange menneskelige presfaktorer, der påvirker de udpegede fuglearter negativ, hvilket tydeligt fremgår idet Danmark endnu ikke lever op til god miljøtilstand for fugle.

D1C1: Det vurderes i GAP-analysen, at omfanget af garnfiskeri vil falde. Konklusionen tager ikke hensyn til geografiske forskelle ift. hvor fiskeriet foregår, og overlap med fuglebestande. Ligeledes tages der ikke hensyn til det eksisterende fokus på omlægning af fiskeri til mere skånsomme redskaber, der generelt er meget mere skånsomme over for havmiljøet, men har langt højere bifangst af fugle. Endelige indgår der ikke nogen konkrete vurderinger af bifangsten i den antagelse. På den baggrund, og ud fra eksisterende indsatser vurderes det uvist, om Danmark vil kunne opnå GES i forhold til at bifangstdødeligheden er under niveauer, der truer arterne af fugle på lang sigt.

Der henvises udelukkende til to indsatser, der skal bidrage til GES for bifangst af fugle - udpegnings og forvaltning af nye havstrategiområder og indsats for marsvin i Natura 2000-området 'Adler grund og Rønne Banke'. DN anser ikke at disse to indsatser vil bidrage væsentlig til opnåelse af miljømålet. Det skyldes, at fiskeriregulering i de nye strengt beskyttede områder kan gavne de fuglebestande, der måtte findes i områderne, men at havstrategiområderne generelt ikke er udlagt med hensyn til fugleforekomster. Der er derimod udlagt en lang række fuglebeskyttelsesområder i de danske farvande, men der er ikke gennemført nogen fiskeriregulering i disse områder for at mindske bifangst af fugle, og der er heller ikke planer om en sådan indsats i Natura 2000-planerne. En sådan beskyttelse af fuglene i Natura 2000-områderne må formodes at have en væsentlig positiv effekt på havfugle ift. bifangst og burde indgå som en indsats i indsatsprogrammet.

I HELCOM's HOLAS III og OSPAR's QSR 2023 er der fastsat tærskelværdier og metoder for opgørelse af bifangst for fugle, men det er på nuværende tidspunkt kun muligt at vurdere tilstanden ift. bifangst for meget få arter, grundet mangel på data. Det konkluderes at miljømål om øget viden om bifangst opnås gennem en indsats om indsamling af data for bifangst af havfugle og havpattedyr. Der er ingen tvivl om, at kameraovervågning af garnfartøjer er den bedste metode til indsamling af data herfor. Men taget i betragtning af, at det eksisterende data er baseret på få både med dårlig geografisk spredning, og at data allerede indgår i HOLAS III og QSR 2023, hvor data vurderes utilstrækkeligt, vurderer DN, at der er brug for en fortsat og øget overvågning af garnfiskeriet, for at kunne lave en egentlig vurdering af tilstand og indsatsbehov for havfugle i danske farvande. Der bør igangsættes yderligere dataindsamling frem mod Havstrategi III Indsatsprogram i 2026. DN anbefaler, at der i samtlige udpegede fuglebeskyttelsesområder sikres kameraovervågning på de garnfartøjer, der fisker i områderne, og iværksættes nødvendige indsatser i områderne for at begrænse omfanget af bifangst af fugle til niveauer der er kompatible med GES.

D1C2 og C4: Det vurderes i indsatsprogrammet, at der er usikkerhed om hvorvidt tiltagene er tilstrækkelige til at sikre bestande og levesteder oprethold og beskyttet. Der er udlagt en lang række fuglebeskyttelsesområder i danske farvande, men der er ikke indført nødvendige tiltag for at beskytte fuglene i områderne. Det omfatter f.eks. beskyttelse af deres fourageringsområder ift. fiskeri, hvilket bør omfatte regulering af bundslæbende fiskeri ift. fugle, der søger føde i på havbunden. Det bør også omfatte restriktioner ift. opsætning af havvind, især for fugle som bliver signifikant påvirkede af dette, såsom rødstrubet lom. Derfor er det bekymrende, at der i den reviderede Havplan findes et overlap mellem udviklingszoner for VE og det nye fugleområde Østlige Tyske Bugt/Sydlig Nordsø. DN finder, at VE-området må fjernes, og dermed vige for at fugleområde sikres, dette både for at sikre fuglene på udpegningsgrundlaget for området, men også for at nærme sig en mulighed for at opnå GES for deskriptoren.

D1C3 og C5: Hvis der ingen viden er, bør dette være fokus punkt, og en indsats bør derfor være vidensindsamling.

Miljømål: Det fremgår af miljømål 1.5, at ministeriet udarbejder en strategi for truede og rødlistede arter og at den danske rødliste opdateres, særligt med fokus på de marine arter – men strategien⁷ indeholder ingen tiltag for det marine miljø, udover en hensigt om at øge fokus på HELCOM og OSPAR rødlistede arter og habitater i VVM'er. DN finder således ikke, at strategien kan anvendes som en indsats.

Konklusion

I indsatsprogrammet listes diverse indsatser, der igangsættes ifm. Havstrategi II, indsatser der på papiret ser fine ud, men som alle bærer tydeligt præg af, at de på ingen måde forholder sig til den totale krise som det danske hav står i. I DN's optik, er der ikke igangsat tiltag, der reelt vil medvirke til at sikre opfyldelse af GES. Blandt andet vil indførslen af begrænsninger på garnfiskeriet i Østersøen nok have en positiv effekt ift. Bifangst lokalt, men når hele Natura 2000-området 'Adler Grund og Rønne Banke' bliver omgivet af havvindmøller, så vil en evt. mindsket bifangst nok ikke kunne opveje den fortrængning og de potentielle drab, der kan forventes når der opstilles mange havvindmøller så tæt på et fuglebeskyttelsesområde. Udpegningen af de beskyttede og strengt beskyttede områder vil kunne gavne de udpegede fugle, men disse områder er ikke udpeget for at beskytte fugle, men for at beskytte typer af havbund eller havbund og hele vandsøjlen. Lever der fugle i områderne, vil disse få gavn af beskyttelsen, men der vil være tale om en afledt effekt. Således vurderer DN ikke at de foreslåede indsatser er tilstrækkelige til at sikre god miljøtilstand for kriterierne for fugle under D1, hvorfor Danmark ikke vurderes at leve op til havstrategidirektivets forpligtelser.

D1 Havpattedyr

De tre arter af marine havpattedyr, som indsatsprogrammet forholder sig til, er marsvin, spættet- og grå sæl. Der er tale om toppredatorer, der dels er vigtige for at skabe balance i økosystemet, og som med deres tilstand kan underliggende problemer i tilstanden af det marine økosystem. Alle arterne påvirkes potentielt negativt af undervandsstøj fra bl.a. anlægsarbejde og skibsfart, habitatreduktion og fysiske forstyrrelser af disse, bifangst, tilgængeligheden på fødemængde og miljøfremmede stoffer.

D1C1 Marsvin: I indsatsprogrammet vurderes det usikkert om god miljøtilstand vil kunne opnås for bifangst af marsvin, og der sammenholdes med miljømålet om, at GES svarer til en bifangstrate under 1.7 %. DN vurderer, at det ikke længere er relevant at vurdere bifangsten i forhold til dette miljømål, efter der nu er fastsat tærskelværdier for marsvin i Nordsøen og Østersøen, som er langt lavere. Baseret på disse tærskelværdier er der nye tilstandsvurderinger for bifangst fra HELCOM (HOLAS III) og fra OSPAR (QSR 2023) som viser, at der ikke er god tilstand, og som samtidig viser, at bifangsten i høj grad skyldes danske fartøjer⁸. For Bæltshavsbestanden viser opgørelse fra HOLAS III, at der årligt

⁷ Miljøministeriet (2023) Strategi for forvaltning af truede og rødlistede arter (<https://edit.mst.dk/media/wxfccclt/strategi-for-forvaltning-af-truede-og-roedlistede-arter-2023-m-bilag.pdf>)

⁸ HOLAS III: <https://indicators.helcom.fi/indicator/bycatch/> og OSPAR: <https://oap.ospar.org/en/ospar-assessments/quality-status-reports/qsr-2023/indicator-assessments/marine-mammal-bycatch/>

bifanges over 800 marsvin, men en tærskelværdi fastsat på bestanden på 17.000 dyr er 73 dyr årligt⁹. Et nyt lavere bestandsestimatet viser, at tærskelværdien bør justeres til en lavere værdi¹⁰. Tilsvarende for den truede Østersøbestand er tærskelværdien 0 dyr. Der er yderst begrænset data for bifangst af denne bestand, men omfanget af bifangst vurderes at være over 0 dyr.

Nærmere er bestanden vurderet til kun at kunne tåle et bifangstrat på <0,7 dyr/år. Derfor bør anbefalingerne fra International Council for the Exploration of the Seas (ICES) særlige rådgivning fra maj 2020 implementeres¹¹. ICES rådgiver bl.a. at brugen af pingers skal være obligatorisk i alt garnfiskeri, udenfor beskyttede områder, i afgrænsninger som følger bestandens geografiske spredning.

For Nordsøbestanden har OSPAR sat tærskelværdien til 1.622 dyr, mens 5.974 dyr vurderedes bifangst. Selv baseret på nyeste 2020 opgørelser fra DTU, estimeres bifangstraterne at være 1.678 dyr, hvilket ikke inkluderer bifangstrater i UK og DE. Med andre ord kan DN ikke forstå hvordan der kan være usikkerhed om, hvorvidt GES for bifangst af marsvin kan nås. Derimod er der akut brug for indsatser, særligt i Bælthavet, hvor de nyeste opgørelser som nævnt viser en meget markant nedgang i den lokale population.

Ift. at opnå GES, peges der især på den kommende fiskeriregulering i de nye beskyttede og strengt beskyttede havstrategiområder, og indsatserne i Natura 2000-planerne. Men i Natura 2000-områderne er der endnu ikke lavet nogen vurdering af behov for fiskeriregulering ift. bifangst af marsvin, selvom det har været en indsats i Natura 2000-planerne siden 2015, ligesom det også har været en indsats i sidste indsatsprogram. DN vil kraftigt opfordre regeringen til at fremskynde den indsats. DN mener, at der i Natura 2000-områder, udpeget for marsvin, skal indføres fiskeriregulering af garnfiskeri i de perioder området er vigtigt for dyrene. Desuden er marsvin en bilag IV-art i Habitatdirektivet, og skal derfor sikres og beskyttes lige meget hvor den findes - der bør derfor hurtigst muligt indføres foranstaltninger i områder vigtige for marsvin, så forsætlige drab af dyrene stopper.

D1C1 sæler: Der mangler viden om bifangst af sæler, og opgørelserne lavet i tilstandsvurderingerne i 2023 af både HOLAS III og QSR 2034 er usikre, om end til dels mere positive end for marsvin. Indsatsen omkring indhentning af viden vurderes dog utilstrækkelig, da den kun bygger på kamera fra garnfartøjer, og dermed et meget utilstrækkeligt vidensgrundlag for bifangst af sæler, som kan foregå i flere typer af fiskerier.

D1C2, C4 og C5: Det vurderes, at der allerede er gunstig bevaringsstatus for marsvin i Bælthavet og Nordsøen, som kan opretholdes. Det bygger dog på forældede tilstandsvurderinger fra hhv. 2013 og 2019. Nye optællinger fra Bælthavsbestande fra 2020 og 2022 viser et markant fald i bestanden fra mere end 40.000 dyr i 2016 til 17.000 dyr i 2020 og 14.000 dyr i 2022. DN finder derfor ikke, at bestanden af marsvin i Bælthavet kan betegnes som værende i gunstig bevaringsstatus, og der er akut brug for indsatser både i forhold til beskyttelse af levesteder, fødegrundlag og bifangst.

Østersøbestanden af marsvin er kritisk truet, og har været det i årevis, og selvom DN hilser det velkommen at der er blevet udpeget strengt beskyttede områder omkring Bornholm, er det desværre ikke tilstrækkeligt for at opnå gunstig bevaringsstatus og GES for bestanden. Yderligere indsatser kræves derfor.

⁹ Understøttes også af ny DTU-artikel: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rspb.2022.2570>

¹⁰ <https://dce.au.dk/aktuelt/nyheder/nyhed/artikel/marsvinebestand-mere-end-halveret-undersogelse-afsloerer-drastisk-nedgang-i-danske-farvande>

¹¹ EU request on emergency [measures](#) to prevent bycatch of common dolphin (*Delphinus delphis*) and Baltic Proper harbour porpoise (*Phocoena phocoena*) in the Northeast Atlantic. May 2020. ICES

For sæler vurderes den primære årsag til at gråsælsbestande er i stærk ugunstig bevaringsstatus en mangel på reproduktion i danske farvande. Det er derfor opsigtsvækkende at der ikke findes nogle indsatser for at forbedre gråsælernes forudsætninger for reproduktion i danske farvande. Dette kunne f.eks. være at genoprette yngel- og rastepladser og/eller en forbedret beskyttelse af sælerne i yngleperioden.

Konklusion

Desværre finder DN, at de foreslåede indsatser for havpattedyr i indsatsprogrammet er utilstrækkelige. F.eks. er en af de nævnte indsatser, at marsvin er blevet tilføjet til udpegningsgrundlaget i 19 Natura 2000-områder, men med mindre, at dette følges op en regulering af især garnfiskeriet, undervandsstøj eller andre konkrete tiltag i områderne, er bidraget af denne indsats til at opnå GES, meget svær at få øje på.

En anden indsats, som angives at have en positiv indvirkning på havpattedyrene, er Nordsøaftalen, som udfaser olie- og gasudvinding i 2050 - dette må dog ses som havende en minimal påvirkning, hvis overhovedet nogen effekt på havpattedyr og opnåelse af GES. Det skyldes blandt andet, at Danmark samtidigt har planer om en 9 GW (som minimum) udbygning af vedværende energi, især i Nordsøen, frem til 2030. I værste fald, vil udbygningen af VE på havet, kunne have en negativ effekt på de marine pattedyr, idet udbygningen af VE bl.a. vil medføre kontinuerlig støj både før, under og efter opsætning af havmøllerne (se yderligere kommentarer under D11). Derudover kan denne indsats heller ikke anvendes som en indsats, da der med Indsatsprogrammet kun lægges op til indsatser der kan have en positiv effekt frem mod 2030. Endelig er hele koncessionsområdet inkl. tre nye områder udlagt til CCS i havplanen – hvis der ikke er tale om, at man anvender gamle olie- og gasfelter til CCS, skal der laves massive seismiske undersøgelser i Nordsøen og Skagerrak, hvilket også vil kunne have negative påvirkninger på de marine pattedyr, ikke bare frem mod 2030 men i mange år derefter.

DN mangler at se konkrete indsatser for at mindske bifangst af havpattedyr, samt for at mindske undervandsstøj, forstyrrelser og for at sikre tilstrækkelig føde for havpattedyrene. DN opfordrer derfor på det kraftigste til at indføre fiskeriregulering i samtlige Natura 2000-områder, der er udpeget for havpattedyr, samt at der for gråsælen tilføjes indsatser som skal sikre og genopretter yngel- og rastepladser.

Derudover mangler DN at se, at der igangsættes særlig indsatser og hensyn for den kritisk truede bestand af Østersømarsvin. DN vil også understrege, at det er meget vigtigt at alle mål og indsatser, som omhandler den kritisk truede bestand af marsvin fra HELCOM's Baltic Sea Action plan skal implementeres indenfor de angivne tidsfrister. Derudover er det afgørende, at der i det danske overvågningsprogram afsættes midler til at lave løbende at overvåge bestanden af marsvin i Østersøen sammen med de øvrige Østersølande. Da bestanden er så lille, men findes i hele Østersøen, er det ikke muligt at lave en effektiv overvågning kun i danske farvande. Der er hidtil kun afholdt en samlet optælling af bestanden – SAMBAH projektet.

D1 Fisk

Skal vi sikre et sundt og robust hav, er det vigtigt, at alle de trofiske niveauer er i god tilstand, dette gælder også for fisk. Denne deskriptor forholder sig udelukkende til hajer, rokker og andre sårbare fiskearter, der ikke udnyttes erhvervsmæssigt, men som dog fortsat er truede/pressede af bl.a. bifangst og tab eller påvirkning af deres levesteder.

D1C1 og C2: GAP-analysen viser, at der forventes en reduktion af bifangst af hajer, rokker og sårbare fiskearter frem mod 2030, og dermed en positiv udvikling af populationstætheden af fisk (idet man forventer en generel reduktion af fiskeriet), men at man ikke vil nå i mål uden yderligere indsatser, bl.a. pga. manglende data, samt usikkerhed omkring effekterne af eksisterende indsatser.

Men DN finder, at miljømål 1.11* og 1.12* ikke er mål, som vil sikre GES for deskriptoren, idet en analyse eller udviklingen af en indikator for tilstandsbedømmelse på ingen måde vil få reduceret bifangsten eller sikre at arterne ikke bliver negativt påvirket af menneskeskabte belastninger. DN mener samtidig, at de listede indsatser langt fra vil være tilstrækkelige for at opnå GES.

At der sker en høj bifangst af hajer og rokker er allerede veldokumenteret, fx i ICES-rådgivning og working groups¹² – der nu behov for at indføre tiltag for at disse bifangster undgås.

Konklusion

Da DN ikke vurderer at indsatserne er tilstrækkelige til at opnå god miljøtilstand for fisk der ikke udnyttes kommercielt listes nedenfor en række nødvendige indsatser, som indsatsprogrammet bør omfatte:

Regeringen bør:

- Igangsætte en handlingsplan for at reducere bifangster af hajer og rokker i danske farvande. Denne handlingsplan bør udvikles i løbet af 2024 (da analyse af bifangst af hajer og rokker ifølge miljømål 1.11 bør være afsluttet i 2023), der senest træder i kraft januar 2025. Handlingsplanen bør være bindende for danske fartøjer, og omfatte konkrete tiltag som reducerer bifangsten så tæt som muligt til nul.
- Inden udgang af 2027, indføre et fuldt dokumenteret fiskeri med elektronisk overvågning (kameramonitorering) af alle danske fiskefartøjer, som det også anbefales af Fiskerikommissionen¹³. Et fuldt dokumenteret fiskeri med kameramonitorering bidrager til værdifuld dataindsamling om fiskebestande, hvilket forbedrer data til brug for de videnskabelige anbefalinger, muliggør indsamling af vigtig viden om bifangstmængden ift. lokation (dvs. identificere bifangst hotspot areas) samt delvis artsbestemme fangsten. Disse informationer kan hjælpe med at reducere bifangstmængder hvis fiskerne ændrer fiskerimønstre, fx ved at undgå bifangst hotspots. Indførsel af et fuldt dokumenteret fiskeri med kameraovervågning vil bidrage til indsamling af data om bifangst af hajer og rokker, og at reducere bifangsten, hvis viden anvendes til at lave fiskeri restriktioner (krav om mere selektive fiskeredskaber, eller lukkede områder i områder med høje bestandstætheder af hajer og rokker.)

Da hverken miljømål eller indsatser har fokus på reduktion af tab/pres på levesteder, anbefaler DN at der tilføjes miljømål herom i forbindelse med Danmarks Havstrategi III, og gennemføres tilsvarende indsatser, der:

- Indfører flere områder, hvor anvendelse af bundslæbende redskaber er forbudt (trawlfrie zoner). Erfaringer fra andre lande (fx Lyme Bay i England) og fra Øresund viser, at trawlfrie områder kan være en effektiv metode til at omstille fiskeriet, og samtidig genoprette havnaturen og fiskebestandene¹⁴. Undersøgelser fra DTU Aqua viser, at Øresund, er det eneste sted i Østersøen, hvor der stadig findes store torsk. Eksempler fra udlandet viser det samme mønster. Havnaturen og fiskebestande vil kunne komme på fode igen, ved at indføre trawlfrie områder, f.eks. i Bælthavet som den tidligere regering lagde op til.

¹² Se fx <https://www.ices.dk/news-and-events/news-archive/news/Pages/FishList.aspx> og ICES Working Group on Elasmobranch Fishes.

¹³ https://fvm.dk/fileadmin/user_upload/MFVM/Pressemeddelelser/Fremtidens_fiskeri_rapport_fra_Fiskerikommissionen_december_2023_1.pdf

¹⁴ I Øresund har der været forbud mod trawl (alle bundslæbende redskaber) siden 1932, hvilket har gavnet havbunden og hele det marine miljø i så stor grad, at Øresund nu er en international showcase på, hvad der sker når man friholder et område fra trawl, og samtidig støtter det skånsomme fiskeri

- Sikrer, at hele ICES-område 22 (som omfatter Bælthavet) bliver udlagt som trawlfrit (både pelagisk og havbund). Der er omfattende dokumentation for at dette område er et vigtigt levested for en række fiskebestande, både som udnyttes kommercielt og som ikke udnyttes kommercielt¹⁵. Havnaturen og fiskebestande vil kunne komme på fode igen ved at indføre et trawlfrit område i Bælthavet¹⁶ - især hvis området inkluderer vigtige levesteder, såsom gydeområder og opvækstområder
- Kortlægger fiskenes (som ikke udnyttes kommercielt) vigtige levesteder, senest i 2026.

D1 Pelagiske habitater

De biologiske processor i de åbne vandmasser er absolut nødvendige for, at resten af det marine fødenet fungerer, "... *det er derfor essentielt, at dette trofiske niveau er i god miljøtilstand*" (citat kap. 9.4.1). For denne deldeskriptor forholder man sig kun til planktonet, idet fordelingen af hhv. plante- og dyreplankton skal være i balance for at sikre et sundt fødenet. Ubalance mellem for mange næringsstoffer og dermed en opblomstring af planteplankton, der ikke kan nedgræsses af dyreplankton, er noget som vi er være vidner til hver sommer, og som leder til iltsvind.

D1C6: Det vurderes usikkert om god miljøtilstand for pelagiske habitater kan nås. Indsatserne, som skal fremme opnåelse af GES, stammer alle fra andre deskriptorer i indsatsprogrammet, navnlig D1 og D3 om fisk, D2 ikke-hjemhørende arter, D4 fødenet, D5 eutrofiering, D7 hydrografiske ændringer og D8 forurenende stoffer, da disse faktorer alle vurderes at udgøre en væsentlig påvirkning på de pelagiske habitaters tilstand. Især fremhæves nødvendigheden af en reduktion i næringsstoffer. DN er derfor skeptiske for opnåelse af god miljøtilstand, da indsatserne for reduktion af næringsstoffer vurderes utilstrækkelige, og da alle hidtidige opgørelser viser at implementeringen går alt for langsomt. Samtidig kan det bemærkes, at der for adskillige af ovennævnte kriterier anvendes undtagelsesbestemmelser, hvilket gør sandsynligheden for opnåelse af GES for pelagiske habitater endnu mindre.

I indsatsprogrammet vurderes det usikkert, om det er muligt at opnå miljømål 1.14, som handler om at følge udviklingen og forbedrer vidensgrundlaget om plankton gennem overvågning. DN finder det særligt bekymrende, at der kan være tvivl om muligheden for at opnå en vidensmålsætning inden 2030, som skal danne grundlag for tilstandsvurderinger og fremtidige indsatser for de pelagiske habitater. DN bemærker endvidere, at der i de seneste år ofte har været problemer med netop data fra plankton overvågning, og opfordrer til, at der tilføjes ressourcer til at få styr på dette datasæt og sikre rette protokoller, som kan forhindre fremtidige problemer.

DN efterspørger derudover en vurdering og håndtering af, hvordan udbygningen af flere tusinde havvindmøller i Nordsøen, vil kunne påvirke deldeskriptoren i form af f.eks. ændret hydrografi og næringsstoffer.

Konklusion

Ministeriet forventer særligt at løfte denne deskriptor gennem indsatserne i D2 (ikke-hjemhørende arter), D5 (eutrofiering), D7 (hydrografiske ændringer) og D8 (forurenende stoffer/akutte forureningshændelser), men DN konkluderer, at de miljømål der er sat for disse, ikke vil sikre målopfølgelse.

¹⁵ Støttrup et al. (2019) Essential Fish Habitats for commercially important marine species in the inner Danish waters <https://orbit.dtu.dk/en/publications/essential-fish-habitats-for-commercially-important-marine-species>

¹⁶ Timmermann, K., Bruhn, A., Taylor, D., Petersen, J.K., Christensen, J., Svendsen, J.C., Dahl, K., Flindt, M., Svane, N., Canal-Verges, P., Nielsen, P., Steinfurth, R., Banke, T. & Lange, T. Virkemidler og tiltag til forbedring af miljø- og naturforholdene i Lillebælt. DTU Aqua-rapport nr. 405-2022. Institut for Akvatiske Ressourcer, Danmarks Tekniske Universitet. 49 pp. https://backend.orbit.dtu.dk/ws/portalfiles/portal/283567543/405_2022_Virkemidler_og_tiltag_til_forbedring_af_miljoe_og_naturforholdene_i_Lillebaelt.pdf

Derudover har Danmark søgt om udtagelse på hhv. D2, D5 og D8, både hvad gælder udefrakommende påvirkninger og naturlig forsinkelse af forbedring. DN finder det derfor meget bekymrende og direkte useriøst, at man forventer at kunne løfte én deskriptor til GES gennem fire andre, hvoraf man ved, at man ikke når i mål med de tre.

D2 Ikke-hjemmehørende arter

Arter kan nemt spredes mellem havområder siddende på skibe, i ballastvand eller blive ført hertil med havstrømme, og f.eks. spredes videre ind i vores havområder via f.eks. havvindmøllefundamenter. Det er langt sværere at holde styr på nye ikke-hjemmehørende arter i havet, end det er på land, og det kræver derfor et meget fokuseret arbejde med kontinuerlig monitorering af havne, men også i vindmølleparker. Introduktionen af ikke-hjemmehørende arter, der potentielt kan blive invasive i de danske havområder, er et vigtigt fokusområde, da invasive arter kan have store konsekvenser for et økosystem, og de har særligt gode forhold og muligheder for at brede sig, når økosystemet er under pres.

Det er ikke forventningen, at Danmark opnår GES for denne deskriptor, da der er mange udefrakommende faktorer, der spiller ind ift. arters spredning ind i det danske havområde. Dette skyldes bl.a., at arter kan komme med til de danske farvande gennem ballastvand, eller siddende på skibsskrog, ligesom den ønskede udbygning af havvindmøller i især Nordsøen kan agere vektor og 'perfekte' trædesten for potentielle nye invasive arter (noget som der slet ikke bliver behandlet som en faktor for denne deskriptor). Et nyt studie fra DCE¹⁷ viser, at der bare for Vadehavet er registreret 82 ikke-hjemmehørende arter, hvoraf de 32 er kommet til siden 2016. Dette viser med al tydelighed, at de indsatser, som vi har igangsat, ikke virker. Der er dermed heller ingen af de eksisterende miljømål og foreslåede indsatser, der vil være tilstrækkelige til at nå bare halvt i mål med GES.

Miljømål: Kigger man nærmere på de i 2019 fastsatte miljømål kan DN konkludere:

- at det ikke vil være muligt at se fald i antallet af ikke-hjemmehørende arter introduceret gennem ballastvand, når ikke alle lande er underlagt dette direktiv (jf. Miljømål 2.1).
- at miljømål 2.2 er så tilstrækkeligt ukonkret, at der ikke engang fremgår hvilke invasive arter eller hvilke negative effekter, der er tale om, som skal være stabile eller faldende.
- at miljømål 2.3 er endnu et ikke-mål, men derimod et middel til at nå i mål, på et tidspunkt.

DN håber, at ministeriet vil arbejde meget aktivt på, at der snarest muligt kommer tærskelværdier for ikke-hjemmehørende arter, og at disse bliver reelle og målbare, og at de indarbejdes i det danske regelsæt under havstrategidirektivet hurtigst muligt.

Konklusion

Det fremgår, at Danmark for denne deskriptor vil anvende en undtagelsesbestemmelse, da det ikke anses for muligt, på egen hånd, at opnå GES.

DN kan for så vidt godt anerkende denne problemstilling, men ser ikke, at der med de indsatser, der lægges op til i indsatsprogrammet, er en reel vilje til handling ift. hvordan Danmark på EU-niveau vil komme i mål med at begrænse nye ikke-hjemmehørende arter til havområderne. DN mener endvidere at brug af undtagelsesbestemmelser ikke fritager Danmark for en forpligtelse til at gøre mest muligt for at begrænse indvandring og settling af ikke-hjemhørende arter mest muligt. Derfor bør

¹⁷ Identification, dispersal, and possible mitigation responses for non-indigenous species in the Danish Wadden Sea area.
<https://dce.au.dk/udgivelser/vr/501-599/abstracts/nr-547-identification-dispersal-and-possible-mitigation-responses-for-non-indigenous-species-in-the-danish-wadden-sea-area-dk>

der blandt andet i indsatsprogrammet tages højde for og planlægges for, hvordan udbygningen af havvind potentielt kan bidrage signifikant til spredning og introduktion af ikke-hjemmehørende arter, idet at fundamentterne kan agere vektorer for nye arter. Der bør derfor opsættes krav om yderligere overvågning og/eller indsatser vedrørende modellering af spredning af arterne mellem parker og sættes krav om tiltag, der kan minimere fundamenternes evne til at agere som kunstige rev, og dermed trædesten for ikke-hjemmehørende arter. Det bør ligeledes være et krav til VE-opstillere på havet, at de sikrer en kontinuerlig monitorering af ikke-hjemmehørende arter i deres parker.

Danmark bør derudover igangsætte et fokuseret arbejde for at alle lande tiltræder ballastvandskonventionen, samt internationale regler om skibsbegroning.

D3 Erhvervsfisk

I tabel 9.17 anføres en række indsatser, som angiveligt vil bidrage til opfyldelsen af miljømål og GES kriterie som er relevante for erhvervsmæssige udnyttede fiskebestande. DN finder ikke, at de anførte punkter reelt bidrager til at opnå GES og miljømålene.

DN's kommentarer til udvalgte indsatser:

- DKHSII-28 - Under forvaltningsplanen er det stadig tilladt at have et fiskeri efter skaldyr, dette er bl.a. hjertemuslingefiskeri (hydraulisk suger) på Langli Sand, Hamborg Dyb og Fanø Sandende og et rejefiskeri med bl.a. bomtrawl udenfor rejelinjen, indenfor Vadehavsfredningens afgrænsning. Begge typer af fiskerier, der efter DN's opfattelse på ingen måde hører hjemme i et internationalt beskyttelsesområde som Vadehavet.
- DKHSII-57 - Denne indsats er meget bred og dækker både over tiltag til at gøre fiskefartøjer mere energi effektive samt at støtte akvakultursektoren. Dette medfører ikke en forbedring i bestandene. DN efterspørger, at indsatserne vurderes konkret i forhold til at hjælpe med at opnå GES og miljømålene under denne deskriptor, inden de listes som en indsats i havstrategiens indsatsprogram. DN mener denne indsats bør fjernes fra tabellen indtil dette er vurderet grundigt.
- DKHSII-51 - Denne indsats muliggør både støtte til trawlere og skånsomme fiskere. Kystnære trawler er en presfaktor for fiskebestandene, da de både ødelægger havbunden i de i forvejen meget pressede kystområder. Derudover medføre kystnære trawlere en fiskeridødelighed som er højere end de skånsomme fiskere, grunden den uselektive fiskemetode, som medfører bifangst. Bifangst af torsk er især et problem i vores kystnære områder, da det oftest er små torsk. Desuden er torsken truet i Kattegat, Bælterne og den østlige Østersø, hvilket betyder, at bifangst hér er et stort problem for populationerne. DN efterspørger, at indsatserne vurderes konkret i forhold til at hjælpe med at opnå GES og miljømålene under denne deskriptor, inden de listes som en indsats i havstrategiens indsatsprogram. DN mener denne indsats bør fjernes fra tabellen indtil dette er vurderet grundigt.
- DKHSII-52 - DN mener ikke, at denne indsats vil hjælpe til at genopbygge fiskebestandene og sikre sunde, og alders/størrelsesrobuste bestanden. Under denne indsats gives der fx støtte til at certificerer fiskerier under MSC, men disse er tit stadig fiskefartøjer som anvender bundslæbende redskaber. Fiskeriet med bundslæbende redskaber er enormt uselektivt, og medfører høje bifangster og er ødelæggende for havbundens integritet. DN mener denne indsats bør fjernes fra tabellen
- DKHSII-56* - Der foreligger fortsat ikke nogen mål eller retningslinjer for gunstig bevaringsstatus for naturtyperne åbne bugter og vige, samt for sandbanker med vedvarende vanddække, som jo er de Natura 2000-naturtyper, hvor muslingeskrab primært foregår, udover på de forekomster af muslinger som i vidt omfang burde falde under den beskyttede naturtype biogene rev.

Derfor kan det ikke hævdes, at muslingefiskeriet foregår bæredygtigt. Den danske accept af en kumulativ påvirkning på 15% af arealet i Natura 2000-områder er ikke sanktioneret af EU-domstolsafgørelser, og stikker i den grad i øjnene i forhold til den restriktive tilgang til arealpåvirkning på terrestriske Natura 2000-arealer, som der foreligger domstolsafgørelser for. Den danske praksis for muslingefiskeriet anser DN således for stærkt problematisk og medvirkende til at fastholde kystvandenes bundhabitater i dårlig tilstand både indenfor og udenfor Natura 2000-områderne.

- DKHSII-55 - Denne indsats giver flere kvoter til kystfiskere, men det er både fiskere med skånsomme redskaber men også bundslæbende redskaber. Så længe at denne ordning tildeler ekstra incitament i form for kvoter til kysttrawler kan det på ingen måde anses som at være en indsats til at genoprette fiskebestandene. Ordningen bør undergå en omfattende revidering, forslag hertil kan blandt andet findes i anbefalinger fra Fiskerikommissionen. DN mener denne indsats bør fjernes fra tabellen så længe, at kystfiskeordningen er indrettet, som den er nu, og blandt andet stadig støtter bundtrawlere.
- DKHSII-45 - Selvom en række kystnære Natura 2000-områder er udpeget for beskyttelse af rev og blevet tilføjet til bekendtgørelsen om trawl og vodfiskeri, der fastsætter regler for fiskeri med trawl- og vodredskaber indenfor 3 sømil fra lavvandslinjen, så muliggør denne bekendtgørelse stadig en generel anvendelse af bundslæbende redskaber indenfor de 3 sømil. Dette skyldes en lang række undtagelser. DN anbefaler, at denne bekendtgørelse revideres så grænsen indenfor de 3 sømil reelt er beskyttet mod alle slags bundslæbende redskaber. Indtil da, er det tvivlsomt, at denne bekendtgørelse bidrager med at opnå GES under denne deskriptor.
- DKHSII-47 – Idet der endnu ikke foreligger en afgræsning af de tre fjorde, er det usikkert om dette forbud reelt komme til at gøre en forskel, fx hvis afgrænsningen fastsættes der, hvor der i forvejen ikke forgår bundslæbende fiskeri, så DN mener ikke, at denne indsats kan vurderes til at bidrage til at opnå GES under denne deskriptor.

Konklusion

DN vurderer generelt, at de nuværende indsatser under D3 ikke vil have den store positive effekt på tilstanden af erhvervsmæssige udnyttede fiskebestande.

Som indsatsprogrammet rigtig nok vurderer, så har fiskeri betydning for størrelse og -fordeling, alder og den genetiske diversitet i en given fiskebestand. Selvom flere bestande ikke længere overfiskes, men fiskes under MSY-princippet, er der stadig en række bestande, som udnyttes kommercielt uden at være kvoterede eller have anden forvaltning, som sikrer en bæredygtig udnyttelse. Her kan der fx nævnes stenbider som anses som truet, men hvor der stadig ikke er indført en forvaltningsplan/kvoter. Selv de bestande som er lukket for kommercielt fiskeri, er udsat for en høj fiskeridødelighed grundet bifangst. Her kan der nævnes Kattegat torsken, den vestlig Østersø torsk, den østlige Østersø torsk og den vestlige sildebestand i Østersøen. Alle disse bestande er truet men alligevel landes der store mængder, da fangstmetoderne er alt for uselektive, og da de fastsatte kvoter ikke overholder den videnskabelige rådgivning fra ICES.

DN mener, at Danmark bør have større fokus på at fremme det skånsomme kystfiskeri, som skåner havbunden og dermed fiskenes levesteder, samt kun har minimalt bifangst. Dette kan gøres ved at indføre trawlfrie zoner, fx i hele ICES-område 22 som er et vigtigt levested for en langt række kommercielt udnyttede fiskebestandene. For at målet om fiskeridødelighed (D3C1) vil være på niveauer, der er foreneligt med god miljøtilstand, skal alle kommercielt udnyttede bestande forvaltes under MSY-princippet – men dette er desværre ikke tilfældet i dag. Her anbefaler DN, at der indføres fiskeritiltag, som sikrer opnåelse af D3C1, fx for stenbider, ising, pighvar, grå og rød knurhane, skrubbe, slethvar, hornfisk. Ålefiskeriet skal helt lukkes, da bestanden vurderes som kritisk truet, og ICES anbefaler en nulkvote.

DN mener, at der bør indføres flere indsatser under Danmarks Havstrategi II for at kortlægge og beskytte fiskenes levesteder og genoprette disse, for at sikre at målet om at gydebiomassen (D3C2) er være på niveauer, der er foreneligt med en god miljøtilstand. En række bestanden har en lav rekruttering og dermed en lav gydebiomasse, hvilket skyldes en række faktorer, bl.a. tab af levesteder, tab af fødegrundlaget og mangle af ældre, større, gydende fisk. Det er fint at genetablere stenrev, men disse hjælper kun meget lokalt, og der er behov for markant flere indsatser, blandt andet indføring af trawlfrie zoner i områder, som er særligt vigtige fiskelevesteder.

DN anbefaler desuden, at der som miljømål igangsættes vurderinger af alders- og størrelsesfordeling af individer i populationer af arter (D3C3), der udnyttes erhvervsmæssigt, for at sikre, at vi kan vurdere, om der kan opnås en god miljøtilstand for dette mål.

D4 Fødenet

Tilstanden af havets fødenet er essentielt for at opretholde et sundt marint økosystem. Desværre er fødenettet presset af mange forskellige menneskelige faktorer som fx for store mængder næringsstoffer, der giver opblomstring af planteplankton, men også medvirker til udbredt iltsvind, og et selektivt fiskeri, der også hovedsageligt går efter bestemte fiskearter, og dermed skævvrider hele fødenettet, samt en kontinuerlig bundpåvirkning fra bundslæbende redskaber, der udjævner havbunden og fremmer de hurtigt voksende arter frem for en diversitet af mange forskellige organisme typer.

GAP-analysen viser, at udbredelse, populationstæthed og diversitet af fugle, havpattedyr og ikke-kommercielt udnyttede fisk ikke forventes at opnå god miljøtilstand i 2030, uden yderligere indsatser gældende for kriterierne i D4C1 og D4C2.

For adskillige af kriterierne under fødenet vurderes der fortsat at være dårlig tilstand i HOLAS III og QSR 2023. Det vurderes derfor særdeles usandsynligt, at der opnås god tilstand for fødenettet. F.eks. ses udbredt iltsvind, som påvirker de laveste lag af fødenettet, og stærk nedgang i f.eks. marsvin, hvilket DCE bl.a. tilskriver fødemangel i de øverste lag af fødenettet. DN vurderer ikke, at der er væsentlige yderligere indsatser, som vil sikre opnåelse af god tilstand. Det vurderes derfor særdeles usandsynligt, at der opnås god tilstand for fødenettet.

Det vurderes endvidere, at de eksisterende miljømål ikke vil bidrage til opnåelse af GES. DN anbefaler derfor, at der i fastsættelse af nye miljømål i 2024 fokuseres på at fastsætte miljømål, som ikke er operationelle, men som decideret sætter mål og rammer, der aktivt kan føre til en forbedret tilstand for fødenettet, og som statslige myndigheder kan regulere på baggrund af. De tre miljømål vil på ingen måde hjælpe til at komme i mål med indsatserne, der blot er tale om mål, der handler om, at ministeriet skal deltage i regionale møder og bidrage med data, samt følge udviklingen i fødenettet. Det er vigtige aktiviteter, men ikke aktiviteter der i sig selv kan sikre et bedre fødenet.

Konklusion

I indsatsprogrammet konkluderes det, at især indsatser som fx udpegnings af beskyttede havområder og genopretning af stenrev, vil have en væsentlig gavnlige effekt på fødenettets tilstand. Dette er måske rigtigt meget lokalt, hvor de beskyttede områder er udpeget, og hvor der genoprettes stenrev, men der vil gå mange år før områderne reelt kan betragtes som beskyttede, og der bliver kun genetableret enkelte, mindre stenrev. Disse tiltag vil ikke på nogen måde være medvirkende til at opnå GES på nationalt niveau.

DN må derfor konkludere, at fødenettet, både inden for de enkelte trofiske niveauer og på tværs heraf, ikke er i balance, og ikke kan komme det inden 2030 baseret på eksisterende og nye indsatser

som indgår i indsatsprogrammet. DN anbefaler derfor, at der bl.a. udvikles indikatorer, der kan hjælpe til vurderingen af diversiteten (D4C1) og balancen (D4C2). Derudover bør der iværksættes væsentlige nye tiltag og indsatser, der reelt vil sikre målopfyldelse.

Der er således behov for indsatser under flere forskellige deskriptorer der blandt andet adresserer fiskebestande, havbund, havpattedyr og fugle. I DN's optik kunne et totalt ophør af, som minimum, bundslæbende fiskeri og muslingeskrab i samtlige Natura 2000-områder, inkl. ophør af råstofindvinding og klapping, medvirke til en markant indsats for fødenettet (både på de enkelte og på tværs af de trofiske niveauer) i de i alt 31 % beskyttede (Natura 2000 og havstrategi) områder, og det vil også sikre, at områderne får en reel og effektiv beskyttelse, der matcher den beskyttelse som efterlyses af EU som led i EU's biodiversitetsstrategi og i EU's Action Plan for fiskeri.

D5 Næringsstoffer

Vi har i år set det værste iltsvind i 20 år. Vi er nået til 3. generation af vandplaner, men har på trods af disse planer, fortsat lange vej igen for at opnå de væsentlige reduktioner i udledningen af næringsstoffer, som der er behov for, for at sikre havmiljøet. Udledningen af næringsstoffer er fortsat en af de væsentligste presfaktorer for det danske havmiljø.

Det konkluderes, at Danmark vil opnå miljømål om udledninger af kvælstof og fosfor til Østersøen ift. HELCOM lofter, samt at Danmark vil opnå god miljøtilstand for så vidt angår menneskeskabt eutrofiering i de åbne dele af Nordsøen og Skagerrak. Derimod konkluderes det, at Danmark ikke opnår GES for D5 hvad angår menneskeskabt eutrofiering i kystnære områder af Nordsøen og Skagerrak eller i indre danske farvande og Østersø regionen. Derfor anvendes en undtagelsesbestemmelse. Det vurderes, at Danmark med de nye og gældende indsatser ville nå GES, men at dette forhindres af udefra kommende påvirkninger, samt naturlig forsinkelse.

DN erkender, at særlig naturlig forsinkelse er et stort problem for næringsstoffer i havmiljøet, som ophobes særligt i havbunden. Det er dog langt fra den eneste årsag til, at Danmark ikke opnår god miljøtilstand i forhold til udledning af næringsstoffer i danske farvand. Det skyldes i lige så høj grad manglende danske indsatser, hvilket der ikke findes en undtagelsesbestemmelse for. Det er i beregninger i forbindelse med vandområdeplanerne klart, at der er behov for massive reduktioner i de danske udledninger af næringsstoffer til vandmiljøet. DN mener derfor ikke at de nationale indsatser er tilstrækkelige, hvorfor Danmark ikke kan siges at efterleve forpligtelserne i havstrategidirektivets, hvad angår D5

I indsatsprogrammet for D5 listes en række indsatser, som er relevante for D5, og som angiveligt vil bidrage til forbedring af eutrofieringstilstanden. DN vurderer dog ikke, at alle de anførte indsatser reelt vil bidrage til at nedbringe eutrofieringen:

Hvad angår DK-HSII-31 *Vandområdeplaner 2021-2027 (VP3) samt aftale om grøn omstilling af dansk landbrug* kan DN konkludere, at der ikke foreligger nogen klarhed over hvad genbesøg af Landbrugs-pakken reelt kommer til at betyde for opnåelse af de nødvendige reduktioner af belastningen med 13.000 tons N årligt eller om de 10.400 tons N, overhovedet opnås som forudsat inden genbesøget med de iværksatte indsatser. Det ser imidlertid særdeles tvivlsomt ud på nuværende tidspunkt, da hovedparten af de frivillige indsatser slet ikke ser ud til at levere.

Ligeledes kan DN for indsats DK-HSII-113 *Reducering af udledning af urensset spildevand*, konkludere, at også denne indsats mangler en egentlig handling i medfør af vandområdeplan 3, hvorfor den på nuværende tidspunkt ikke bør regnes med som en effektiv indsats under deskriptoren.

I indsatsprogrammet inkluderes endvidere en række supplerende tiltag, der er relevante for D5.

DK-S14 *Vidensprojekter til brug for genbesøg af vandområdeplaner*. DN må konkludere, at vidensprojekter ikke af sig selv vil føre til beslutning om betydning for reduktion af N og P, men alene giver afklaring af mulighederne for at anvende effektive virkemidler, herunder omkostningseffektive, de giver ingen sikkerhed for vedtagelse og iværksættelse.

DK-S15 *Vidensprojekt vedr. satellitbaseret klorofylovervågning*. Ændret overvågning har ikke betydning for om belastningen nedbringes, men er alene en ny måde opgørelsesmetode.

DK-S39 *Retablering af ålegræs og tang mhp. at undersøge havplanters evne til at fjerne kvælstof og fosfor i havet*. Om denne indsats konkluderer DN, at for det første giver retablering af ålegræs og tang først mening når den landbaserede belastning er nedbragt til at understøtte øget vækst og udbredelse af havplanter. Herefter kan naturgenopretningsprojekter for havplanter bidrage til en hurtigere udbredelse og til nedbringelse af den historiske (interne) belastning. Det vil ikke være i overensstemmelse med VRD og dets krav om indsatser ved kilden at benytte retablering af havplanter som middel mod den landbaserede belastning, idet denne når at skade hele det ferske vandmiljø før den når ud i havet og kan opfanges af havplanter. Desuden viser alle erfaringer, at retablering af havplanter er dømt til at mislykkes med en landbelastning over GES.

DK-S42 *Lokalt funderede analyser (kystvandråd)*. Selvom inddragelse af kystvandråd kan være en god strategi, er den ikke i sig selv nogen garanti for nedsat eller hurtigere nedbringelse af belastning. Uden beslutning, iværksættelse og finansiering er der stadig tale om fugle på taget.

Konklusion

DN vurderer således, at de iværksatte indsatser langt fra er tilstrækkelige til at kunne opnå GES. Brugen af undtagelsesbestemmelser i forbindelse med eutrofiering kan efter DN's opfattelse kun komme på tale, såfremt alle nødvendige indsatser for opnåelse af GES er vedtaget, iværksat og finansieret. Det beror på, at det stort set alene er de danske landbidrag, der er af betydning for de indre kystnære farvande, og det er derfor de danske indsatser via VRD skal iværksættes. Disse vil samtidigt være det danske bidrag til opnåelse af GES for de mere åbne farvande. Brug af undtagelsesbestemmelser med henvisning til eksterne bidrag uden, at de danske N og P-mål er opnået eller dækket af iværksatte nationale indsatser, vil ikke være i overensstemmelse med krav til brug af undtagelser. Danmark har i mange år haft en utilstrækkelig tilgang til reduktionen af udledning af næringsstoffer til det danske havmiljø. Vi står nu i en situation, hvor iltsvind er lige så omfattende som for 20 år siden, og hvor der i vores fjerde ikke længere kan findes fisk. DN finder det derfor yderst kritisk, at der ikke sættes ind med egentlige nye initiativer for reduktionen af udledninger i danske farvand som en del af indsatsprogrammet.

D6 Havbundens integritet

Havbunden er under omfattende pres fra en lang række menneskelige aktiviteter. Aktiviteter så som udledning og ophobning af næringsstoffer, omfattende fiskeri med bundslæbende redskaber, råstof-indvinding såvel som eksisterende og planlagt udbygning af VE bidrager til forstyrrelse og tab af havbunden. Derfor konkluderes det i gap-analysen, at der er behov for yderligere indsatser for at sikre god miljøtilstand for flere af havbundens naturtyper.

Indsatsprogrammet lister hele 26 indsatser og 7 supplerende indsatser, som skal bidrage til opnåelse af god miljøtilstanden for havbunden. Kun 6 af disse indsatser (HSII-1, HSII-2, HSII-3, HSI-D.2, HSII-31, HSII-10) vurderes at sikre væsentlige bidrag til at forbedre havbundens tilstand. De øvrige indsatser

vurderes enten kun at have en enten begrænset effekt lokalt eller ingen effekt på havbundens tilstand.

Negativ påvirkning af forstyrrelse (D6C3 og D6C1)

I basisanalysen opgøres det, at den absolut største årsag til forstyrrelse for havbunden i Danmark skyldes fiskeri med bundslæbende redskaber. D6C3 forpligter i sig selv ikke medlemslandene til en forbedret tilstand, men omfanget af fysisk forstyrrelse kan hindre opnåelse af GES under D6C5. Det må konkluderes, at det omfattende fiskeri med bundslæbende redskaber, der foregår på visse af de overordnede habitattyper, ikke er foreneligt med god miljøtilstand herunder. DN bakker til fulde op om udpegningen af almindeligt og strengt beskyttede havstrategiområder og lukningen af fiskeri med bundslæbende redskaber i disse områder. Samtidig er områderne dog udlagt der, hvor det eksisterende fiskeri er meget begrænset. Lukningen af fiskeriet i disse områder vil således ikke forbedre omfanget af forstyrrelse væsentligt. Der er behov for et ophør af fiskeri med bundslæbende redskaber i flere områder, her bør Danmark gennemføre EU's handlingsplan for fiskeri og lukke fiskeri med bundslæbende redskaber i alle beskyttede områder. Samtidig bør det i udvælgelsen af de sidste 4 pct strengt beskyttede områder (HSII-3) sikres, at de placeres der, hvor der opnås den størst mulige beskyttelse af naturværdier, og ikke i områder, hvor der nødvendigvis er mindst fiskeri.

Tab af havbund (D6C4 og D6C1): Der er mange aktiviteter, der medfører tab af havbunden. I sidste basisanalyse opgjordes de fleste naturtyper til en tabsgrad langt under den nye EU-tærskelværdi på 2 pct pr overordnet habitattype. Således ville GES kunne vurderes opnået for flere overordnede habitattyper. I kommende mange år vil andelen af tab dog stige grundet de mange planlagte anlægsaktiviteter.

I basisanalyse indgår der ikke tab forårsaget af et mangeårigt og omfattende fiskeri med bundslæbende redskaber. Mens fiskeri med bundslæbende redskaber generelt set vurderes at medføre forstyrrelse, så anerkendes det i EU-ekspertgruppen TG Seabed og flere rapporter fra ICES, at et sådant fiskeri kan forårsage tab, det vurderes f.eks. at være tilfældet i det nordlige Kattegat, hvor et sådant omfattende og mangeårigt fiskeri efter jomfruhummer og torsk har fundet sted, og hvor havbunden med tiden er blevet mere blød og siltet. Det vil formodentlig være vanskeligt at opgøre omfanget heraf, men bør indtænkes i fremtidige basisanalyser.

Til at modvirke tab af havbunden listes i indsatsprogrammet en reduktion i udlagte råstofzoner (HSII-49) fra 7 til 5 pct af det danske havareal. Det vurderes i sidste basisanalyse, at råstofindvinding udgør ca. 0,7 pct af den samlede danske havbund. Der er således langt fra indvinding i 7 pct af havbunden på nuværende tidspunkt, hvorfor en reduktion til 5 pct ikke kan anses som en indsats, der vil forbedre tilstanden for havbunden. Øges råstofindvindingen derimod op til de udlagte 5 pct, vil det øge omfanget af tab på havbunden, og Danmark vil i så fald værre endnu længere fra at kunne overholde EU-tærskelværdier for tab af havbund. DN vurderer således ikke, at der er tale om en forbedrende indsats, som skal indgå i indsatsprogrammet. .

Med disse planlagte eller ikke medregnede aktiviteter finder DN ikke, der i Danmark vil være opnået GES for D6C4 i 2030 for udvalgte naturtyper. Derfor bør der i langt højere grad sættes ind overfor tab. De planlagte aktiviteter er ikke tilstrækkelige.

Biodiversitet og den samlede tilstand af havbundens habitater D6C5: Den danske havbund er i meget dårlig tilstand. Særligt den meget høje udledning af næringsstoffer og det omfattende fiskeri med bundslæbende redskaber betyder, at der ikke er plads til havbundens naturlige processer. Dertil kommer en række aktiviteter, der medfører tab, så som råstofindvinding og etablering af anlæg. Op-

gørelser fra både HELCOM og OSPAR viser, at havbunden fortsat er i dårlig tilstand, og de for langsomme og utilstrækkelige indsatser ift. en reduktion af kvælstof, samt de meget begrænsede planlagte fiskerireguleringer i beskyttede områder ikke vil hjælpe havbunden tilstrækkeligt. Der er behov for en analyse for hver enkelt havbundstype, som opgør, hvor der særligt er behov for flere indsatser. Der er også behov af en kortlægning af hele det danske havområde, for at få et overblik over udbredelsen af hver enkel havbundstype, og for at så kunne måle, hvor langt vi er fra at nå GES.

DN finder det meget bekymrende, at Danmark ikke kommer at nå miljømål 6.5, dvs. gunstig bevaringsstatus for Habitatdirektivets 8 marine habitattyper, som findes i danske farvande. Natura 2000-områderne er i den tredje forvaltningscyklus og mange af de marine områder har været udpegede i mange år eller årtier, og alligevel er 7 af 8 habitattyper i stærkt ugunstig bevaringsstatus. Derfor er der behov for en styrket indsats for at nå miljømålet.

I forhold til miljømål 6.9 om rødlistede naturtyper vurderer DN, at der er behov for en konkret indsats, som kan identificere behov for tiltag til beskyttelse af havbundens rødlistede habitattyper. Det vurderes ikke, at det vil ske strategien for rødlistede arter, eller de øvrige indsatser som vurderes at kunne bidrage til miljømålet. Strategien omfatter kun arter og ikke de rødlistede naturtyper, og har ingen marine tiltag udover øget inddragelse af OSPAR's og HELCOM's rødlistede arter og naturtyper i VVM'er. Den danske rødliste kun omfatter meget få marine arter, og at omfatter ingen naturtyper. Det er derfor vigtigt, at Danmark fokuserer på at iværksætte indsatser, som kan forbedre miljøtilstanden for de arter og naturtyper, som er omfattet af HELCOM's og OSPAR's rødlistes, f.eks. gennem en opnåelse af målsætninger i HELCOM's Baltic Sea Action Plan og OSPAR's North-East Atlantic Environment Strategy Strategi. DN anbefaler endvidere at Danmark bør sikre en kortlægning over udbredelsen af arter og habitater samt en opdatering af den dansk rødliste med inddragelse af marine arter og habitater.

Et øget vidensgrundlag er også nødvendigt, for at kunne opnå miljømål 6.2, 6.3 og 6.8. Det omfatter en fulddækkende kortlægning af den danske havbund i alle farvand. Det har været muligt at gennemføre omfattende kortlægninger i andre lande, så som Norge, Tyskland og Finland gennem målrettede flerårige indsatser. Det er ikke muligt at nå mål eller forpligtelser i havstrategidirektivet uden en sådan kortlægning og ikke heller mål i den kommende Naturgenopretningsforordningen, hvorfor denne kortlægning bør prioriteres meget højt som indsats.

Konklusion

DN hilser de nye udpegninger af beskyttede områder velkomne, samt ambitionen om at nå 10 % strengt beskyttede områder. Generelt er det vigtigt, at kommende strengt beskyttede områder dækker områder med høje naturværdier, men også at områderne bidrager til at beskytte havbundens habitater, især habitattyper som ikke er tilstrækkeligt beskyttede under Habitatdirektivet og/eller i eksisterende beskyttede områder. Trods denne indsats finder DN det utroligt bekymrende, at Danmark ikke vil opnå god miljøtilstand for havbundens integritet, da en sund og robust havbund er en helt afgørende grundforudsætning for opretholdelse af havets økosystemer og biodiversitet. Manglen på opnåelse af GES for havbunden skyldes i høj grad mangel på danske indsatser, hvorfor det står klart at Danmark ikke lever op til forpligtelserne under EU's havstrategidirektiv hvad angår D6. DN anbefaler derfor, at der hurtigst muligt indføres fiskeriregulering i alle marine beskyttede områder, som minimum mod bundslæbende redskaber.

Endvidere bør der indføres yderligere reduktioner for forstyrrelse og tab af havbund, for at balancere det kraftigt øgede tryk, som den omfattende udbygning af VE vil medføre på den danske havbund.

Derudover er det afgørende, at Danmark kommer i mål med de omfattende reduktioner i tilførslen af næringsstoffer, for på lang sigt at opnå god miljøtilstand for havbunden.

D7 hydrografiske ændringer

Beslutningen om omfattende udbygning af VE til havs kombineret med anlæg af broer, samt Lyntteholmen og andre kunstige øer vil sætte et stort pres på det marine miljø over de kommende år, ikke mindst i forhold til potentielle hydrografiske ændringer. Det skyldes særligt det kumulative aspekt af samspillet mellem disse projekter i både Danmark og i vores nabolande og deres påvirkninger på strømme, havbund, mv. Det har indtil videre været vanskeligt at opgøre de samlede hydrografiske påvirkninger heraf, men et modelstudie fra Sverige fandt omfattende potentielle ændringer på strøm, saltholdighed mv, hvilket kan lede for omfattende konsekvenser i det marine miljø¹⁸.

D7C1, D7C2: Grundet til ovennævnte omfattende planer om udbygning er det svært at gennemskue, hvordan der i rapporten kan konkluderes, at det forventes, at miljømål 7.1, om at menneskeskabte aktiviteter alene vil have lokale påvirkninger på havbunden og vandsøjlen kan opnås. Denne konklusion synes heller ikke at hænge sammen med, at man ikke ved, hvorvidt man kan opnå god miljøtilstand for D7 i forhold til at permanente ændringer af de hydrografiske egenskaber ikke påvirker de marine økosystemer negativt.

Der mangler en stillingtagen til de store usikkerheder omkring håndtering af kumulative påvirkninger hos både myndigheder og de konsulenter, hvis VVM'er skal lægges til grund for tilladelse til de mange anlægsprojekter.

I de fem listede indsatses kan det ikke læses, hvordan de vil påvirke de fremtidige hydrologiske ændringer i en positiv retning. F.eks. er udviklingen af en database til data samt en vejledning i opgørelsen af hydrografiske ændringer vigtige, men i sig selv medfører de ikke en reduktion i påvirkningen af hydrografiske ændringer. Ligeledes vil en integreret forvaltningsplan for Vadehavet kun have en lokal effekt. Særligt idet forvaltningen af Vadehavet kritiseres af UNESCO for at tillade for mange aktiviteter, herunder anlægsaktiviteter, som kan medføre negative påvirkninger. Ligeledes vil genetablering af stenrev og styrkelse af naturhensyn ved klappning næppe have en væsentlig effekt på de hydrografiske ændringer, som forventes fremover. Der er således behov for en kollektiv vidensindsamling på tværs af lande om, hvordan vi kan sikre, at de hydrografiske ændringer holdes til et minimum i lyset af de mange planlagte anlægsprojekter i Danmark og vores nabolande.

I indsatsprogrammet henvises der til, at der ikke er fastsat en tærskelværdi under D7C2 endnu. DN kender ikke til at arbejdet med en sådan tærskelværdi er igangsat. Indtil en sådan tærskelværdi er fastsat bør forsigtighedsprincippet følges og udover vidensindsamling anbefaler DN, at der laves modelleringsstudier over fremtidige forventede ændringer hydrografiske ændringer, som tager højde for de planlagte anlægsprojekter og andre menneskeskabte påvirkninger på hydrografiske forhold. Modelleringen skal endvidere indregne klimakrisens modellerede påvirkning på salinitet, havstrømme osv.

Konklusion

Som ovennævnte svenske studie illustrere kan hydrografiske ændringer potentielt have meget omfattende konsekvenser for havets økosystemer, da disse ændringer kan lede til ændringer i strømfor-

¹⁸ [https://www.smhi.se/polopoly_fs/1.202760!/Input_till_samr%C3%A5dsunderlaget_SMHI_230821_RevHaV_RevSMHI%20\(1\).pdf](https://www.smhi.se/polopoly_fs/1.202760!/Input_till_samr%C3%A5dsunderlaget_SMHI_230821_RevHaV_RevSMHI%20(1).pdf)

hold og salinitet, og dermed ændringer i f.eks. primærproduktionen, hvilket vil påvirke hele fødekæden. DN anbefaler derfor Danmark at iværksætte yderligere indsatser for at nå GES for denne deskriptor. Derfor er der behov for at arbejdet med hydrografiske ændringer fremmes og prioriteres i de kommende år.

DN bemærker desuden, at der i havstrategiens indsatsprogram 2017 under D7 Hydrografiske forhold blev redegjort for den hidtidige praksis i Danmark i forbindelse med større anlægsarbejder. Her påpeges eksplicit, at der i forbindelse med de faste forbindelser over Storebælt, Øresund og Fehmern er projekteret efter reelle 0-løsninger for de hydrografiske forhold, hvilket konkret indebærer ingen blokerings effekter for vand- og salt-transporter. Det blev påpeget at alle tænkelige afværgeforanstaltninger skal bringes i anvendelse med henblik herpå, særligt vedr. ind- og udstrømning til Østersøen. Det udmøntes i indsatsplan 2017 således, at (det midlertidige) miljømål for D7 er "*Menneskeskabte, permanente hydrografiske ændringer har højst lokale virkninger...*" og at dette forventes nået med eksisterende indsatser, hvilket kun kan forstås som en fortsættelse af princippet om at projektere efter reelle 0-løsninger.

I Indsatsprogram 2023 er alle henvisninger til 0-løsninger fjernet og i stedet anføres som miljømål for D7 (Miljømål 7.1) at det "*... tilsigter, at menneskeskabte aktiviteter, som forårsager permanente hydrografiske ændringer alene har lokale virkninger.*" Og at det forventes opnået "*... uden yderligere indsatser, om end dette ikke kan konkluderes med sikkerhed, da der fortsat mangler viden om hydrografiske forhold.*" Det anføres, at det – på grund af manglende viden – ikke kan udelukkes, at meget store anlægsprojekter, eller kumulative effekter fra mange små, potentielt kan have effekter, der strækker sig ud over et lokalt niveau. Yderligere henvises til manglen på en klarere definition af god miljøtilstand for D7, herunder tærskelværdier.

DN finder denne ændring er en markant forringelse af forebyggelsen af permanente skader på hydrografiske forhold. En eksplicit fastholdelse af 0-løsninger som bærende projekteringsprincip i alle anlægsprojekter er helt afgørende for ikke at risikere gradvise ændringer af hydrografiske forhold af større regional betydning og herunder ikke mindst vedr. ind- og udstrømning til Østersøen. Det er også helt nødvendigt for at opfylde målet om at aktiviteterne alene må have lokale effekter.

DN foreslår derfor indsatsprogrammet tilføjet følgende under miljømål og indsats for D7:
"Til sikring af at anlægsaktiviteter alene har lokal påvirkning permanent af de hydrografiske forhold skal der for alle projekter anvendes et projekteringsprincip om 0-løsning hvad angår vand- og salt-transporter på regionalt niveau. I lyset af manglende viden om aktiviteterets effekt på de hydrografiske forhold er dette den forsvarlige anvendelse af forsigtighedsprincippet."

D8

Miljøfarlige stoffer

Der er i indsatsprogrammet gengivet 3 overordnede GES kriterier og 8 tilhørende nationale miljømål for deskriptor D8 (forurenende stoffer). Med henblik på at imødekomme GES-kriterier og miljømål for deskriptoren er der fremlagt 27 indsatser og 11 supplerende tiltag. Alligevel vurderes det ikke, at Danmark kan opnå god miljøtilstand for stofferne PBDE og kviksølv, hvor der bruges en undtagelsesbestemmelse.

Trods brugen af undtagelsesbestemmelser er det vigtigt, at vi sikrer, at Danmark lever op til vores internationale forpligtelser i bl.a. HELCOM- og OSPAR-samarbejdet. Danmarks Naturfredningsforening tilslutter sig generelt indsatser, som sikrer maximal nedbringelse og eliminering af udledning af miljøfarlige forurenende stoffer (MFS) til vores havmiljø. Havmiljøet skal ikke betale prisen for vores utilstrækkelige håndtering og viden om MFS og de afledte konsekvenser heraf.

Anvendelse af undtagelsesbestemmelser og opnåelse af miljømål og GES

Det fremgår af indsatsprogrammet, at Danmark ikke kan opnå en god miljøtilstand for så vidt angår forurenende stoffer, specifikt for stofferne PBDE og kviksølv samt for biologiske effekter hos havsnegle. Det begrundes med, at stofferne nedbrydes meget langsomt i miljøet, samt at der fortsat er en tilførsel af disse stoffer via en række kilder, som blandt andet kommer fra andre lande. Der vil derfor blive gjort brug af undtagelserne om henholdsvis udefrakommende påvirkninger (art. 14, stk. 1, litra a) og naturlig forsinkelse af forbedring (art. 14, stk. 1, litra e).

DN finder det dog vigtigt at pointere, at der uden en konkret og besluttet dansk indsats, ikke vil ske en forbedring af havmiljøets tilstand i forhold til forurenende stoffer, da alle lande i så fald kan benytte den samme begrundelse for undtagelse.

For PBDE og kviksølv vurderes miljømål 8.1 og 8.2. ikke at kunne være opfyldt i 2030. Når miljømålene for disse stoffer ikke kan nås inden 2030, fordi stofferne nedbrydes meget langsomt og/eller fordi der er udefrakommende påvirkninger, mener DN, at vi i DK tage vores forholdsregler ud fra et forsigtighedsprincip og forbyde udledning (0-tolerance) af netop disse stoffer. Dette bør kunne reguleres ved udløb fra ex rensningsanlæg, men også ved kilden opstrøms rensningsanlægget. Persistent giftige som PBDE, kviksølv og mange flere som fx PFAS hører ikke hjemme i vores havmiljø og udledning bør elimineres. Ligeledes vurderer DN, at en række af de listede indsatser ikke er tilstrækkelige til at sikre god miljøtilstand, kommentarer til enkelte indsatser findes nedenfor.

DN's specifikke kommentarer til de foreslåede indsatser

DK-HSII-27: DN tilslutter sig specifikt indsats DK-HSII-27 vedrørende ophør af olie- og gasindvending, men noterer sig dog også, at slutåret 2050 burde være mere ambitiøst – f.eks. en fremrykning til 2040, hvilket også er nødvendigt for at leve op til Paris-aftalen.

DK-HSII-87: For indsats DK-HSII-87 er det nødvendigt at få tydeliggjort behovet for en samlet vurdering, af den samlede påvirkning af tilledninger til fx et rensningsanlæg og påvirkningen i slutrecipienten. For at kunne foretage en reel vurdering ifm. sagsbehandlingen af en tilslutningstilladelse, er det nødvendigt at kende oplysninger om alle tilhørende opstrøms spildevandstilførsler fra industri, vej-anlæg, beboelse mm. I dag gives der tilslutnings- og udledningstilladelser fra fx industri til rensningsanlæg uden en overordnet vurdering af den samlede resulterende belastning af rensningsanlægget, slamfraktionen og den endelige slutrecipient. Dette er problematisk, da den enkelte tilslutningstilladelse måske ikke giver anledning til bekymring, men at den samlede udledning i sidste ende alligevel godt kan udgøre et problem for recipienten – i mange tilfælde havet.

DK-HSII-113: Det er utrolig vigtigt, at der laves et forbud mod planlagt udledning af urensset spildevand til havmiljøet og andre vandmiljøer.

DK-HSII-13: DN mener ikke indsatserne for klappning er tilstrækkeligt. Der bør være større kontrol med indholdet af MFS i klappningsmateriale, og det bør ikke være muligt at klappe materiale med indhold af MFS over tilladte grænseværdier. Indholdet af MFS i klappningsmateriale skal desuden tage hensyn til det overordnede GES kriterie for det givne havmiljø. Klappning af materiale må således ikke

forringe eller forhindre fremtidig målopfyldelse. Ophør med klappning inden for 6 m er et godt initiativ, men klappning på disse dybder foregår i høj grad i Limfjorden, som er undtaget fra indsatsen. I forhold til den eksisterende miljøtilstand i fjorden er en sådan undtagelse uacceptabel. Endvidere bør al klappning i beskyttede områder forbydes.

DK-HSII-91: Der ses fortsat eksempler på, at kommuner udsteder udledningstilladelser, hvor spildevandet må indeholde kviksølv. Dette gøres i strid med miljømål 8.2 og denne indsats. Det skal tydeliggøres evt. i en bekendtgørelse eller vejledning til de rette myndigheder (herunder kommuner) og virksomheder, at udledning af kviksølv ikke er tilladt. Ikke mindst taget i betragtning af brugen af en undtagelsesbestemmelse for netop kviksølv. En tilsvarende 0-tolerance bør gælde for *DK-HSII-107* for indhold af kviksølv i affald-til jord-bekendtgørelse.

DK-HSII-84: Der bør i denne strategi for sprøjtemidler desuden indgå et mål om at udfase glyphosat. I Danmark fortsætter vi godkendelse af stoffet, trods viden om negativ påvirkning på bl.a. biodiversiteten, herunder på alger og marine planter. Brugen af glyphosat kan erstattes af fx hyppigere sædskifte og dermed mere varieret natur. Den fortsatte godkendelse af bl.a. glyphosat står også i kontrast til *DK-HSII-104* og til de overordnede miljømål.

DK-HSII-85: Biocider (til fx tagrens), som ene og alene har et kosmetisk formål, bør slet ikke godkendes. Det er midler udviklet for at dræbe naturlige organismer og udgør potentielt en kæmpe ukontrollabel risiko for vores miljø – herunder også havmiljøet.

DK-HSII-110: Der bør være øget fokus på udledninger fra medicinalindustrien bør være meget mere i fokus, og der bør stilles strenge krav til deres udledninger.

DK-HSII-96: Der bør i stedet stilles krav til den udledende virksomhed, og sættes grænseværdier for indholdet af PFAS i bl.a. proces- og spildevand. Der bør indføres 0-tolerance. Det bør ske efter 'forurenere- betaler-princippet', så det ikke ender med at være rensningsanlæggene og havmiljøet, der skal betale prisen for den manglende rensning ved selve kilden.

DK-HSII-106: Mindre og fritgående svinebestande giver større afstand mellem dyrene, hvilket vil kunne nedbringe behovet for antibiotika. Der bør stilles krav til produktionsenheden omkring bestandstørrelse og udearealer.

Kommentering af supplerende tiltag: DK-S16: DN mener ikke der skal udledes forurenede vand til vores Havmiljø fra rensningsprocessen i Scrubbere. Der er i realiteten ikke kontrol med koncentrationer af MFS i processpildevandet eller kontrol med udledningpunkter og konsekvenserne heraf. Det skal forbydes. Lukkede scrubber-systemer er tilgængelige.

DK-S18: Non-target screening lyder som en rigtig interessant metode. DN ser frem til at følge udviklingen. Forhåbentlig bliver det en effektiv metode til opsporing af flere MFS i havmiljøet, så vores indsatser kan kvalificeres yderligere.

DK-S34: I stedet for udvikling af nye klapteknikker bør der laves forbud mod klappning af forurenede materiale.

DK-S22: En vigtig indsats, da kontrollen med udledning af MFS ved kilden (ex. virksomheden) til rensningsanlægget og videre til slutrecipienten, det er i dag, er utilstrækkelig. Rensningsanlægget kan potentielt modtage forurenede vand uden, at der i udløbsvandet til slutrecipienten, nødvendigvis testes for de relevante stoffer. Udledningstilladelse fra rensningsanlæg til recipient bør derfor genbesøges og revurderes, når der udstedes ny tilladelse til tilledning fra evt. industri eller anden forurenende virksomhed.

Konklusion

DN vurderer således, at ikke alle de foreslåede indsatser er tilstrækkelige, samt at Danmark grundet anvendelse af undtagelsesbestemmelser for PBDE og kviksølv bør indføre nultolerance for udledninger til det danske havmiljø. Danmark er nødt til også selv at gøre en væsentlig indsats for i fremtiden af kunne opnå GES for alle miljøfarlige stoffer.

Akutte forureningshændelser

I sagens natur, er det ikke muligt at forhindre akutte uheld, herunder forureningshændelser, på/til havet, medmindre alle aktiviteter stoppes. Der skal derfor sættes ind med hurtig håndtering, når uheldet er ude. Det sker gennem tilstrækkelig dimensioneret beredskab, som kan håndtere worst-case-scenarier fra en given aktivitet på havet/i havnene. Der bør derfor, via miljøgodkendelser til aktiviteter på og omkring havet, stilles vilkår og krav til beredskab, der kan håndtere et muligt worst-case udslip på kort tid. Det er ikke nok, at beredskabet kan stå klar efter 6 timer, det skal kunne håndteres med det samme.

Ulovligt oliespild bør håndteres via overvågning som beskrevet i *DK-HSII-79*, hvor oliespildets forureningsfane kan forudsiges, og hvor det er muligt at tracke skibet der er kilde til forureningen.

Det er vigtigt, at kommunerne kan få økonomisk dispensation, hvis et uheld rammer kysten, men det skal som udgangspunkt være forurenere, der betaler. Derfor er det også afgørende at kunne spore kilden jf. *DK-HSII-79*. Ved større hændelser kan der eventuelt bruges satellitdata samt tracking af skibes ruter.

Med indsatsen DK-HSII-95 Forsvarets beredskab for akutte forureningshændelser* påpegede DN i hørings svar til Danmarks Havstrategi I, at det danske olieberedskab dokumenteret ikke var i stand til at leve op til de anbefalinger DK har tilsluttet sig i HELCOM om reaktionstider, at den danske beredskabsflåde ikke er godkendt til at opsamle, opbevare og transportere indsamlet olie, og at de har utilstrækkeligt materiel til effektiv inddæmning og opsamling af olie under herskende danske vejrforhold. Der er desværre intet, der tyder på, at det forhold har ændret sig i de forløbne 11 år.

I indsatsprogrammet vurderes det, at det er usandsynligt, at Danmark kan opnå GES ift. D8C3 og D8C4 for Østersøen. Det kan således konkluderes, at de planlagte indsatser ikke er tilstrækkelige, og DN vurderer derfor, at der er behov for skærpede indsatser, for at Danmark fremover vil kunne opnå GES. Første skridt er at kortlægge og analysere akutte forureningshændelser, men der skal samtidig iværksættes indsatser for at følge op på denne kortlægning.

D9 Miljøfarlige stoffer i fisk til konsum

Der findes i stigende grad miljøfarlige stoffer i vores fødevarer. Det samme gør sig gældende for fisk til konsum. Miljøministeriet angiver i indsatsprogrammet, at det ikke er muligt at opnå god miljøtilstand, hvorfor der anvendes undtagelsesbestemmelse for deskriptoren.

Det fremgår, at der ikke kan opnås god miljøtilstand for D9 for så vidt angår forurenende stoffer i fisk og skaldyr til konsum i forhold til dioxiner og PCB'er. Det skyldes, at det er stoffer, der nedbrydes langsomt i miljøet, og at der fortsat er en tilførsel, som blandt andet kommer fra andre lande. DN bemærker dog, at der også sker en tilførsel til havmiljøet af stofferne fra danske kilder. DN vurderer derfor ikke, at der uden en konkret og besluttet dansk indsats, vil ske tilstrækkelig reduktion af stofferne i Danmark. Ligeledes kan de øvrige lande også benytte den samme begrundelse for undtagelse

og mangel på handling. Dioxiner stammer i Danmark fra danske affaldsforbrændingsanlæg og er bestemt også et dansk problem, som skal adresseres (jf. tidligere høringssvar fra DN, hvoraf det fremgår, at problemet med stor dannelse af dioxin ved op og nedkørsel af anlæggene ikke fanges i overvågningen).

Konklusion

For PCB og dioxiner beskrives det, at miljømålet ikke kan nås, hvorfor Danmark anvender undtagelsesmuligheden for miljømål 9.1. DN mener derfor, at der som for indsatser under D8, skal indføres 0-tolerance for udledning, hvor det er muligt, særligt ved de kilder der bidrager mest, herunder brændevne.

D10 Marint Affald

Marint affald, oftest plast, findes overalt i vores farvande, men oftest ser vi det først når det er skyllet op på stranden. Marint affald kommer fra mange kilder, både fra land hvor de vaskes ud med floder og åer, men også fra skibsfart hvor det både utilsigtet og tilsigtet, ender på den "Blå Hylde". Problemet er, at plast kan ende som føde for de organismer, der lever i havet, og ophobes i fødekæden med store konsekvenser for dyrets velbefindende og potentielle overlevelse.

Gap-analysen viser, at der frem mod 2030 forventes at være en svagt faldende mængde marint affald på strandene (D10C1 og D10C2), men at det ikke ses muligt at nå i god miljøtilstand uden yderligere indsatser. Det konkluderes derefter, at de nye indsatser ikke vil muliggøre opnåelse af god miljøtilstand. Samme tendens ser i forhold til reduktion men manglende målopfyldelse for andelen af plast i maveindholdet hos mallebukker (D10C3). Derimod forventes marint affald på havbunden at stige frem mod 2030 grundet den lange nedbrydningstid. Det forventes heller ikke her at være muligt at nå god miljøtilstand trods yderligere indsatser. Derfor anvendes undtagelsesbestemmelser for D10 grundet udefrakommende påvirkninger og naturlig forsinkelse af forbedring.

Miljømål 10.3 om indrapportering af tabte fiskeredskaber forventes opnået, idet der er igangsat undervisning, øget fokus på aflevering af redskaber og indberetning af tab. I indsatsprogrammet fremgår det dog ikke om der på den baggrund er sket en målbar forbedring. I DN's optik, er det godt, at der undervises i at alle redskaber skal med hjem, men det er nok desværre ikke nok.

Det er tilsvarende godt, at der under miljømål 10.4 er fokus på den nationale plashandlingsplan fra 2022, men heller ikke her fremgår det, om planen virker efter hensigten. Derfor har DN svært ved at vurdere, hvordan miljømålet kan siges at være nået.

I indsatsprogrammet listes en lang række indsatser og supplerende tiltag, der skal forbedre tilstanden i forhold til marint affald. DN er glade for, at der er iværksat en masse aktiviteter, der skal medvirke til at understøtte opnåelse af god miljøtilstand, men det fremgår generelt ikke, om der fx er tale om vedtagne forslag og direktiver fra EU; forbud der gælder, og med hvilken betydning for havmiljøet eller om aktiviteter reelt er igangsat, eller om indsatserne virker efter hensigten. Af de supplerende tiltag fremgår det bl.a., at der i 2020 er lavet et virkemiddelkatalog (for at understøtte miljømål 10.7) ift. at forebygge marint affald. Der mangler dog klarhed for, hvordan denne viden anvendes, og om der på den baggrund er iværksat indsatser.

Konklusion

Der anvendes undtagelsesbestemmelser ift. både litra a og e, da man ikke forventer at kunne nå målopfyldelse i 2030, grundet udefrakommende påvirkninger og naturlig forsinkelse. DN kan som sådan

god forstå behovet for disse undtagelser, da problemet med marint affald, og især plast, er et grænseoverskridende problem, samt at det vil være nærmest umuligt at reducere det marine affald der er endt/ender på havbunden. Men DN finder ikke, at de indsatser som listes i indsatsprogrammet vil sikre et minimum af målopfyldelse i forhold til den danske udledning.

Selvom Danmark kan have svært ved at nå målopfyldelse, bør der som minimum afsættes midler til aktiv handling, som ikke er hensigtserklæringer, oplysningsindsatser og informationskampagner. DN ønsker, at der f.eks. afsættes flere midler til opfiskning af spøgelsesgarn, som viste sig meget effektivt, da dette blev gjort i Limfjorden. Derudover mener DN, at tab af fiskeredskaber kan sanktioneres f.eks. med bødestraf. Derudover kan man indføre pant på redskaber, således at der blev genereret midler til nødvendige oprydningstiltag ud fra et forurenere-betalerprincip.

Desuden savner DN en mere aktiv rolle fra Danmark ift. at arbejde for øget genanvendelse, genbrug og generel CØ på bl.a. plast, på EU-niveau. Ligesom vi bør gå forrest for mindre engangsemballage. Ift. undtagelsesbestemmelsen nævnes som eksempel dolly ropes, som er en kilde til en hel del marint plastaffald. Det fremhæves, at dolly ropes ikke anvendes i det danske fiskeri, men at forureningen stammer fra udenlandske fiskere, der fisker i danske farvande. Danmark bør derfor arbejde for et forbud mod fiskeri med dolly ropes, hvilket vil få positive konsekvenser for mængden af nyt marint affald i ikke kun danske farvande, men i hele EU.

D11 Undervandsstøj

Undervandsstøj både impulsstøj og lavfrekvent støj kan have store konsekvenser for havdyr. Konsekvenserne kendes særligt for havpattedyr, hvor det kan føre til øget energiforbrug, flugt, nedsat søvn og decideret høretab. Derimod er konsekvenserne i meget mindre grad kendte for andre marine arter. Frem mod 2030 er der planlagt omfattende anlægsprojekter i både Danmark og vores nabolande, som vil medføre en massiv forøgelse af mængden af impulsstøjsbegivenheder. Der er således i høj grad brug for indsatser for at sikre, at vi kan opnå god miljøtilstand for D11.

D11C1: Det konkluderes i indsatsprogrammet, at det, grundet manglende viden og forståelse om hvorvidt impulsstøj medfører påvirkning på populationsniveau, ikke kan afklares, om GES vil blive opnået. Samtidig konkluderes det, at GES vil blive opnået for de to underliggende miljømål 11.1 og 11.2 nås. Det er uklart for DN, hvordan man i basisanalysen eller gap-analysen kan forudsætte at disse miljømål nås, da data og kendskab til hvordan havdyrs (udover havpattedyr) påvirkes af impulsstøj er utilstrækkelige, og da data om individer må være mere sparsomme end for populationer.

I indsatsprogrammet indgår 7 indsatser, som skal bidrage til at minimere effekterne af undervandsstøj på havdyr og dermed bidrage til opnåelse af GES. Det er dog de færreste af indsatserne, som kan antages have en egentlig positiv effekt på omfanget/udbredelsen af undervandsstøj. Det skyldes, at de fleste tiltag kun går ud på at opdatere eksisterende retningslinjer eller krav om udvidet indrapportering af støjende aktiviteter, og på hvordan støj påvirker forskellige havdyr, mens DN vurderer at andre indsatser har en særdeles tvivlsom effekt. Det gælder blandt andet indsatsen om Nordsøaftalen, som med udfasningen af olie-gas indvinding i 2050 vil medføre reduceret undervandsstøj. Denne indsats vil formodentlig ikke medføre en forbedring af støjniveauet frem til 2030, som er mål-året for indsatsprogrammet. Derudover er "olie-gas trekanten" i den vestlige Nordsø i opdateringen af havplanen også udlagt til VE og CCS. Anlæg af VE medfører omfattende impulsstøj, og CCS medfører omfattende seismiske undersøgelser både forud for, i forbindelse med og efter lagring. DN vurderer således ikke, at denne indsats bør indgå i indsatsprogrammet, i det mindste ikke uden en henvisning til de aktiviteter, der vil erstatte eller køre parallelt med olie- og gasindvindingen.

Events og omfang af impulsstøj forventes stige frem mod 2030 grundet de mange store marine anlægsprojekter, alligevel indgår der ikke nogen tiltag i indsatsprogrammet til at mindske undervandsstøjen. Det indgår kun retningslinjer, som har til formål at mitiggere impulslydens påvirkning på især havpattedyr.

Ift. Indsats om støjreducerede tiltag ved minesprængninger fastslås det i indsatsprogrammet, at der *'Ved sprængning af søminer eller dybvandsbomber på havbunden benyttes deflagration (en metode, hvor man forsøger at brænde sprængstoffet uden, at det detonerer) hvis forholdene tillader det.'* Det er dog uklart i hvilken udstrækning, at *'...aktiviteter fra Forsvarsministeriets underliggende myndigheder, som medfører impulsstøj i havmiljøet, så vidt muligt bliver vurderet og tilpasset for at reducere en mulig negativ effekt på marine arter under habitatdirektivet, så længe dette ikke strider mod forsvarsformål eller den nationale sikkerhed'*. Der er flere eksempler på, at miner og bomber er blevet detoneret af det danske forsvar uden brug af afværgeforanstaltninger. Blandt andet gennemførte søværnet for nyligt en bombesprængning ud for Langeland¹⁹. Bomben blev ikke sprængt i et beskyttet område, men tæt på kysten og på relativ lav vanddybde (15 meter), hvilket betyder, spredningen undervandsstøj i den forbindelse har været omfattende. DN vil derfor opfordre til et øget fokus på, at miljømål 11.3 efterleves. I forhold til anvendelse af akustiske 'skræmmere' kan disse også have en negativ påvirkning på havpattedyr, et nyt studie viser at de negative effekter er større end tidligere antaget.²⁰ I stedet bør der ved minesprængninger i højere grad anvendes boblegardiner til at reducere støjen, og dermed også forbedre forholdene for de arter, som ikke flygter.

D11C2: Det konkluderes i indsatsprogrammet, at man ikke kan vurdere om man kan opnå GES for lavfrekvent støj. Det fremgår ligeledes, at de nye indsatser vil have en positiv effekt på udbredelsen af lavfrekvent undervandsstøj. Men ud over ophøret af fiskeri i de nye beskyttede områder, er det uklart, hvilke indsatser der henvises til. Hvad angår de nye beskyttede områder vil tiltagets effekt dels kun være lokal, og samtidig er det eksisterende fiskeri i de nye havstrategiområder yderst begrænset, hvorfor det er tvivlsomt, hvor stor effekten af tiltaget faktisk vil være, ikke mindst da skibsfart i områderne ikke begrænses, og da der er direkte overlap mellem flere af områderne og sejladskorridorer, og dermed intens skibsfart. DN vurderer derfor ikke, at udpegningen af nye strengt beskyttede og beskyttede områder bør listes som en indsats for lavfrekvent støj.

DN finder det derudover problematisk, at skibsfart slet ikke nævnes i indsatsprogrammet i relation til lavfrekvent støj. Skibsfart er en af de største kilder til lavfrekvent støj i de danske farvande, og DN er derfor uforstående overfor den manglende håndtering i indsatsprogrammet.

Konklusion

DN kan ud fra gældende viden og planlagte aktiviteter konkludere, at GES ikke kan opnås for undervandsstøj, da der mangler viden om støjniveauer samt støjens påvirkning på forskellige havdyr. DN forstår således ikke konklusionen i indsatsprogrammet om, at det er uklart om GES kan opnås, og vurderer dermed, at Danmark med indsatsprogrammet er i strid med sine forpligtelser under havstrategidirektivet for så vidt angår D11. Der mangler også generelt indsatser, især for lavfrekvent lyd. Der forventes desuden ske en stigning af undervandsstøj frem mod 2030 grundet de mange store marine anlægsprojekter, herunder VE. Det er også problematisk, at en af de største kilder til lavfrekvent støj, skibsfart, slet ikke nævnes i indsatsprogrammet, og at der derfor heller ikke findes nogle

¹⁹ [ps://nyheder.tv2.dk/samfund/2023-12-03-130-kilos-dybvandsbombe-bortsprængt-ved-langeland](https://nyheder.tv2.dk/samfund/2023-12-03-130-kilos-dybvandsbombe-bortsprængt-ved-langeland)

<https://www.bbc.com/news/av/world-europe-67613803>

²⁰ Elmegaard et al. 2023, Wild harbour porpoises startle and flee at low received levels from acoustic harassment device, Scientific Reports

indsatser for at undersøge dets effekter, niveauer eller mulige tiltag for at mindske og/eller mitigere det. Ligeledes nævnes de kommende kumulative påvirkninger af anlægsprojekter i både Danmark og tilstødende lande ikke. Dette bør adresseres i indsatsprogrammet for at sikre at håndteringen af den voldsomme stigning i undervandsstøj kan håndteres bedst muligt.

DN anbefaler derfor, at der hurtigst muligt startes en vidensindsamling af forskellige typer af støj og deres påvirkning på havdyr, herunder arter udover havpattedyr, såsom fisk, samt at der sættes fokus på at følge alle eksisterende retningslinjer som mindsker impulslyd i danske farvand, samt at der skal iværksættes indsatser også for lavfrekvent støj. Ligeledes bør de nye tærskelværdier for støj fra EU implementeres i dansk lovgivning, så de bliver bindende for alle myndigheder. Der bør ligeledes laves opdaterede vejledninger for anvendelse af afværgeforanstaltninger, som har størst mulig effekt.